

Міністерство освіти і науки України

Болгарська мова

5–12 класи

Програма
для загальноосвітніх навчальних закладів
з українською мовою навчання

Затверджено Міністерством освіти і науки України

Видавничий дім "Букрек"
2005

ББК 74.261.7Болг
Р 69

*Затверджено Міністерством освіти і науки України
(лист №1/11-6611 від 23.12.2004)*

**Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено**

Відповідальна за випуск **Ж. О. Кошкіна**

Романова Л. Я., Матєв М. А.

Р 69 Болгарська мова: Програма для 5–12 класів загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання – Чернівці: Видавничий дім „Букрек”, 2005. – 78 с.

ISBN 966-8500-87-3

ББК 74.261.7Болг

ISBN 966-8500-87-3

© Міністерство освіти і науки України, 2005
© Л. Я. Романова, М. А. Матєв, 2005
© Видавничий дім „Букрек”, 2005

Пояснителна записка

Програмата е предназначена за обучение по български език в 5-12 клас на общеобразователните учебни заведения с украински език на обучение, с изучаване на български език. Дадената програма е разработена въз основа на принципа на приемствеността и перспективността, с отчитане на тези постижения на учениците, които са резултат на обучението по български език в началната степен на обучение. Учебното съдържание се подбира в съответствие с държавните стандарти и критерии на оценяване на учебните постижения на учениците.

Българският език не само приобщава учениците към българската култура, но и разширява възможностите им да възприемат украинските и световните духовни ценности, повишава общата култура на подрастващите.

Обучението се осъществява във взаимодействие с обучението по официалния държавен език и литература на Украйна. Общата насоченост е към достигане на такава *комуникативна същност*, която е в съответствие с изискванията на обществото и потребностите на личността; към подготовка на личности, които възприемат българския език като ценност, като достижение на човешката мисъл и изпитват стремеж и потребност да общуват с нея, които умеят да анализират езика, да съпоставят български и украински език, български книжовен език и диалекти, умеят да контролират своето речево поведение, без да объркват езиците.

Основните **цели** на обучението са:

- развитие на умение да се ползват с езика като средство за общуване и познание;
- усъвършенстване на устната и писмена речева дейност, на продуктивната и рецептивната дейност (четене, слушане, говорене, писане), овладяване на културата на речевото поведение (речев етикет);
- формиране на националното самосъзнанието на учениците, а също възпитание в патриотизъм като гражданин на Украйна, уважение към държавния език и към другите езици;
- приобщаване към българския народ – носителя на изучаемия език; културата и традициите на българите;
- формиране на духовния свят на детето, на ценностните му ориентации и мирогледа с помощта на разширения активен и пасивен речник;
- развитие на мисловните способности, на паметта, на вниманието, на способността за самооценка с помощта на езика (чрез запомняне на конкретната езикова материя – думи, текстове, анализ на текстове с нравствена тематика, размисли върху съчинения с подобна тема);
- Достигането на тези цели предполага решаването на следващите **задачи**:

- усвояване от учениците на определен кръг знания за езика и речта като основи на развитието на речевите навици;
- обогатяване на лексическия запас на учениците, усвояване на нормите на българския книжовен език (лексически, граматически и също правписни и правоговорни норми);
- формиране на общонаучни умения и навици (работа с книга, конспектиране, използване на справочна литература);
- разширяване на кръгозора на учениците чрез усвояване на лингвистични знания в резултат на четенето;

Съвременната концепция на обучението (възпитанието) по български език (роден) в 5-12 класове от общообразователното училище се основа на комуникативно-дейностния подход в организирането на обучението по предмета.

Образователно-възпитателното значение на предмета се определя от социалната функция на езика, който е основно средство на човешкото общуване, за опознаване на реалността и усвояване на националната култура на българския народ.

Чрез езика ученикът навлиза в езиковия колектив и усвоява формите в социалното взаимодействие. Езикът формира понятийния апарат, развива паметта, абстрактното мислене т.е. осигурява интелектуалното развитие на детето. С помощта на родния си език детето се самоопознава, овладява за самоанализ и самоизразяване, т.е. формира се като личност.

Следва да се отбележи, че програмата има за отправна точка целите /основни и междинни/, които училищното образование следва да постигне. Приоритет имат формиращите цели по отношение цялостното развитие на личността, които намират конкретизация в спецификата на предмета.

При определяне на съдържанието на предмета е необходимо да се изхожда от комуникативната цел на обучението, от речево-комуникативния подход. За това съдържанието на предмета трябва да включва материал, необходим за формиране на:

- комуникативна компетенция, предполагаща овладяване на речевата дейност, културата на речевото поведение (речева линия на съдържанието). При такъв подход развитието на общоречевите умения и навици (говорене, четене, слушане, писане) представляват основната и водеща част на съдържанието на предмета;
- езикова компетенция, която включва знанията за системата на езика и на речта, а също така умения и навици за използването им в процеса на речевото общуване, спазване на нормите на всички езикови нива (езикова линия на съдържанието).

Комуникативно-речевият принцип предполага изучаването на езиковите явления с оглед функционирането им в речта. Този принцип изисква акцентът да се сложи върху развитие на речевите способности и словесно-

творческите възможности на учениците. Комуникативността предполага и функционално-стилистична насоченост.

Характерна особеност на обучението по българския език е използване на знания, умения и навици, получени от уроците по украински език, широко използване на скрити и открити съпоставки на тези езикови явления на сродните ни езици, а също съпоставки на диалектни и литературни форми на българския език. Обучението е призвано да разшири лингвистичния кръгзор на учениците, формиране на умения да виждат подобие и различие между езиците.

Програмата на курса е разработена в съответствие с тези съдържателни линии, които са определени от държавния стандарт: речева, езикова, социокултурна, деятелна (стратегическа).

Речевата и езиковата линии на съдържанието са разработани по класове, а социокултурната и деятелната (стратегическа) линии са представени в пояснителната записка – в нея е описана работата, която е задължителна част на обучението.

Речевата линия дава материал за работа върху развитие у учениците на речеви умения, които осигуряват различни видове речева дейност (слушане, говорене, четене, писане); Тази работа се осъществява в продължение на учебната година и при планирането трябва да се разпредели така, че всички видове речева дейност да бъдат достатъчно представени в плановете.

Тематиката на текстовете за слушане и четене, диалози и монологически изказвания на учениците се определят в съответствие с основните сфери на използване на езика. А именно:

персонална: аз и моята родина, приятели, здраве, ваканция, свободно време, покупки, и др.;

публична: моето родно село (моят град), Украйна – нашия общ дом; България; природа; сезони, животински и растителен свят, особеността на природата в Украйна и България; отношение към природата, опазването на природата; резервати, пътувания, пътешествия, средства за комуникация, обществена активност на младите; моите обществени задължения; как си представям бъдещото на Украйна, България; правата на човека, правата на детето; уважаване правата на другите, правата на националните малцинства на Украйна, изкуство, народни традиции, музеи, традиционни занаяти на украинци и българи; общодържавни и народни празници;

образователна: училищният живот, библиотеката, ролята на образованието в живота на човека, народна педагогика, законът на Украйна за образованието, типове учебни заведения в Украйна и в България;

професионална: професиите на родителите ми, професия и призвание, избор на професия, работа в чужбина.

В работата с текста (при възприемане и създаването му) вниманието трябва да е насочено към фактическото съдържание, темата, основната

мисъл на текста, причинно-следствените връзки, изобразително-изразителните средства. Следва да учим учениците да свързват съдържанието на текста със собствения жизнен опит, да изказват свои оценъчни виждания по повод на съдържанието и формата на чутото и прочетеното.

Работата с текста почва от структурната, формалната му страна (структура, композиция, тип) към съдържателната. От анализа на чужд текст, учениците минават към създаването на собствен текст (по план, предложен от учителя, после по собствен план). Творческите работи се пишат в различни жанрове – есе, очерк, разказ и други. Особено място се отделя на работата с художествен текст. Тук учениците се запознават с естетическата функция на словото.

Езиковата линията предполага формиране на знания за езика и езикови умения. Знанията за езиковите единици се използват не толкова за езиков анализ, колкото за организация на редовна работа за развитие на лексически, граматически навици и навици за правилно произнасяне и писане от учениците.

Езиковият материал в програмата е продължение на започнатата работа в началната степен на обучение. Затова материалът за звукове и букви, за състав на думата, лексикално значение на думата, значение на фразеологическите словосъчетания, елементарни сведения по граматика се дават в програмата за 5 клас като повторение и разширение.

Програмата на всеки клас включва в себе си раздели по лексикология и фразеология, морфология, синтаксис и стилистика. Това позволява да се осигури комплексна работа върху думите, изречението, текста и да не се откъсват формирането на знанията за езика и езиковите умения, от развитието на речевите умения.

На тази основа създаваме условия за по-леко овладяване книжовно-стиловите норми и формиране на умения за разграничаване на книжовните и диалектните форми на българския език. А така също преодоляване на отклоненията под влияние на руски и украински езици. При това езиковите единици се отделят и осъзнават в действие, в процеса на построяването на текста.

Работата по **правопис** предполага развитие на правописна наблюдателност, умение да преписват и да сравняват написаното с образец, да се ръководят и използват изучените правописни и пунктуационни правила. При формирането на правописни навици се използва съпоставката между украински, руски, български езици.

Социокултурната линия на обучението предполага запознаването на учениците с особеностите на социалните и национално-културни отношения между хората; развитие уменията на учениците да спазват нормите, които регулират обществените отношения. Учениците се запознават с това, че в Украйна живеят предстаители на различни националности, носители на

различни езици и култури. Учениците трябва да получат широк кръг знания за националните особености на поведение, общуване, използване на речев етикет и неречевы сигнали. При това в часовете по български език основно внимание се отделя на културата на българския народ, за взаимовръзката между украинската и българската култури.

Важна задача на работата върху социокултурната линия на съдържанието на обучението е формиране у учениците на толерантност към другата култура, умение да я оценят, възпитание на благожелателно отношение към хората принадлежащи към другата култура, развитие на умения да общуват с хората от други националности

Такава дейност предвижда задълбочена работа върху лексиката, която означава реалии на народен живот: названия на битови предмети (храна, облекло, украшения и др.), народни обичаи, празници; а така също думи, които означават морални, духовни ценности. Необходимо е да се анализират фразеологически изказвания, пословици, поговорки, формули на речевия етикет, които имат етнокултурен колорит и показват характера и жизнения бит на народа. За да изпълни тази линия на съдържание на обучение учителят трябва да използва текстове, съдържащи сведения за духовната и материална култура на българския народ, за традициите, обичаите, литературата и изкуството.

Деятелната (стратегическа) линия на съдържанието на обучението предполага развитието на *общоучебни навици*, а също овладяване от учениците на *стратегии* за успешна речева дейност.

Общоуебните умения включват организационни, контролно-оценъчни, общопознавателни, общоречеви умения.

Важно е учениците да се научат да се съотнасят с основните етапи при създаване на текст – ориентировка – планиране – реализация и контрол:

а) ориентирането в ситуацията на общуването означава да се притежават умения за осмисляне на темата на изказването, да се избира най-подходящата форма на изказване;

б) при етапа на планирането да подбират материал, да се избира най-подходящата форма на изказване;

в) при контрола са необходими редакторски умения, чрез които се усъвършенствува речта.

Стратегиските умения помагат за успешното изпълнение на речевите задачи на общуването. Стратегиите позволяват да се използват силите на речевата подготовка и да се излезе от затруднения в случай на недостъпно владеене на нужните езикови средства, да умееш да помолиш за помощ и да се възползваш от нея..

Обучението на български език е свързано с други училищни дисциплини. Междупредметните връзки са обусловени, преди всичко, с това, че обучението се построява въз основа на опора на знания и умения по украински и

руски езици. В работата по езика широко се използват художествени текстове и знанията по литература, т.е. осъществява се тясна връзка с курса по литература. Освен това, обучението на езика се реализира с използване на материали по роден край, история, география, музика, изобразително изкуство, трудово обучение.

Междупредметната връзка способства за използване знания за стиловете на речта при анализ на текстовете от учебниците по други предмети: чрез частно-стилистични прояви се откриват общи закономерности във функционирането на езика. Личността на ученика се обогатява интелектуално, морално и естетически, обогатяват се чувствата и, като активно се работи с художествени и научни текстове като цяло. Тези текстове се дават за рецептивна, репродуктивна и главното – продуктивна, творческа, мисловна, речево изразена дейност. На фона на другите функционални стилове се подчертават особеностите на художествения текст (общото и различното) – естетическата му страна, изразена в езиковите особености, основни признаци на текста; речевия етикет в различни комуникативни сфери.

Обучението следва да дава възможност за изява на индивидуалността на ученика, чрез учебното съдържание да се осъществява познавателна дейност. Оттук нараства ролята на разнообразните видове самостоятелна работа, работа по двамата или по-големи групи. Това дава възможност всички ученици активно да работят, да изразяват и аргументират свои лични мисли, да се вслушат в мнението на другите, да сравняват различни гледища. Всичко трябва да бъде свързано с личния опит на ученика, за да бъде интересно и важно за него.

Усвояването на български език в училищата с украински език на обучение трябва да съдейства за оптималното езиково развитие на подрастващите; да развива комуникативно-речевите им компетенции, да формира интерес към овладяването на езици, да приобщава към българската култура в единство с украинската и световна култура.

Основен курс

5 клас

(70 ч; 2 ч в седмицата)

(4 ч – резервно време, използвано по мнение на преподавателя)

I. Речеви дейности и умения

(40 ч)

Съдържание на учебния материал	Държавни изисквания към степента на общообразователната подготовка на учениците
<p>Обща характеристика на устно и писмено общуване. Речеви дейности.</p> <p>Слушане</p> <p>Особеностите на слушането като вид речева дейност.</p> <p>Слушане, разбиране текстове от художествения стил.</p> <p>Типът речево произведение за слушане: повествование; жанровете на произведенията: гатанка, пословица, поговорка, скороговорка, приказка, стихотворение, разказ.</p> <p>Слухово възприемане, разбиране при бърз темп на речта думи с дължина от5-6 звука, словосъчетания, различаващи се с предлози и др.</p> <p>Слухово възприемане интонационните особености, разбиране на изреченията, различни по цел на изказване и интонация (дължина на изречението 7- 8 думи).</p>	<p>Ученикът може:</p> <ul style="list-style-type: none">• да различава слухово звуковете в думите; подобни, но не еднакви по звучене думи (в това число български книжовни, диалектни и украински думи), словосъчетания, изречения, различи по цел на изказване и интонация; завършени и незавършени изречения; текстове, отнасящи се към художествен и разговорен стил;• да групира по определени признаци звукове, думи, изречения, слухово възприети;• да определя речевата обстановка на прослушан текст, прилагайки знанията си за речева ситуация и участниците в общуване;• да открива с разбиране значението на слухово възприет текст;• да следва инструкциите от текста, да избира един от предложените варианти на отговор на въпрос по текста, да дели текста на части, да прави рисунки по текста и др.;• да оценява особеностите на съдържанието и формата на прослушан текст;

Съдържание на учебния материал	Държавни изисквания към степента на общообразователната подготовка на учениците
<p>Говорене: диалогични и монологични изисквания</p> <p>Диалог</p> <p>Сведения за диалога: сфери и ситуации на общуване, структура на диалога. Типове начални реплики (съобщение, въпрос, подсещане). Мимиките и жестовите при общуването. Правила на общуване в разговорно-битова обстановка.</p> <p>Минимален обем на диалога – 4-5 реплики на двамата участници.</p> <p>Монолог</p> <p>Общи сведения за монолога. Изискванията на монологичната реч.</p> <p>Устен преразказ на повествова-</p>	<p>• да сравнява при слушане български и украински обичаи, описани в текста.</p> <p>Ученикът може:</p> <ul style="list-style-type: none"> • да възпроизвежда прослушаните и прочетени диалози; • да отговаря на въпросите на учителя, съобразявайки се с обстановката на общуване, с речевата ситуация; • да участва в диалогична реч; формулирайки въпроси и отговори в съответствие с предмета на речта, темата и идеята, която цели да внуши на събеседниците си; отчитайки в разговора особеностите на български и украински обичаи; • да съставя диалози с помоща на опорни думи и самостоятелно; • да оценява съдържателността на диалога, • правилността и уместността на използваните в диалога езикови и неезикови средства; варианти на отговори от гледна точка на точността и яснотата им; • да умее доброжелателно да слуша събеседника, да се стреми да разбира, какво той му говори; да умее добре да изразява своите мисли; да отстоява своите мисли без да обижда събеседника си. <p>Ученикът може:</p> <ul style="list-style-type: none"> • да съставя подробен преразказ с използване на придобитите знания за сюжета, героите и идеите на

Съдържание на учебния материал	Държавни изисквания към степента на общообразователната подготовка на учениците
<p>телен текст (обем 50-60 думи) – с използване на опорни думи, план, рисунки и др.</p> <p>Самостоятелно съставяне на монолог с използване на опорни думи (4-5 изречения).</p> <p>Рецитиране на стихотворение и откъс от проза.</p> <p>Четене</p> <p>Четенето като вид речева дейност. Изразително, правилно четене на глас, съобразявайки се с аудиторията; скоростта в съответствие с нормите.</p> <p>Четене наум (скорост, разбиране, запомняне), разбиране на текстове от художествен и разговорен стил.</p> <p>Типът речево произведение за четене: повествование; жанровете на произведенията: гатанка, пословица, поговорка, скороговорка, приказка, стихотворение, разказ.</p>	<p>епическа творба, преразказ по план, даден от учителя;</p> <ul style="list-style-type: none"> • да съставя текст самостоятелно; да използва най-точните думи от дадено синонимно гнездо, използвайки знанията си за синонимното богатство на българския език; • да построява адекватна на целите на изказването реч, използвайки знанията си за признаците на текст-повествование; • да оценя съдържание и форма на съставен текст; • да поправя съставен текст, като внася поправки в съдържанието и формата. • да използва в устната реч различни аспекти от знанията за езика: на фонетично равнище; на морфологично равнище; на синтактично равнище; на лексикално равнище; • да изказва собствено мнение по проблемите, героите; да свързва своето повествование с личния живот. <p>Ученикът може:</p> <ul style="list-style-type: none"> • да чете на глас изразително текстовете, указани в програмата – след проведена съвместно с учителя работа по изпълнителски анализ; • да чете наум и разбира съдържанието на текста – след предварителна лексикална работа, зададени въпроси, даден план и др.; • да открива с разбиране значението на прочетен текст: да следва инструкциите от текста, да избира един

Съдържание на учебния материал	Държавни изисквания към степента на общообразователната подготовка на учениците
<p>Работа с книгата. Съдържание на книга, вестник, списание. Речникови статии от правописен и двуезичен речник.</p> <p>Точно възприемане и разбиране при бързо четене на думи (с дължина от 5-6 букви), които се различават в български и украински езици; най-често употребявани фразеологични съчетания и др.</p> <p>Правилно произношение на думите при четене на глас.</p>	<p>от предложените варианти на отговор на въпрос по текста, да дели текста на части, да прави рисунки по текста и др.;</p> <ul style="list-style-type: none"> • да намира изразително-изобразителните похвати в прочетени текстове; синонимите и антонимите в текста; да разчита вярно употребените устойчиви словосъчетания в художествената реч; • да открива частите на текста (увод, основна част, заключение); • отделни части в текста, съдържанието, на които е посочено от учителя; • сюжета на приказка или разказ с оглед на последователността на изложението; • да работи със съответните речници при четене с разбиране на текстове, различни по цел на създаване – художествен, научно-популярен, разговорен; • да участва в четене по роли, използвайки знанията си за свързана реч, за изразително изпълнение на художествен текст; • да преценя изразително прочетен текст по отношение на вложения в него смисъл; • да придобива знания самостоятелно, прочитайки урочна статия от учебника по български език и от други източници; да чете и разбира условието при упражненията в учебника; • да сравнява при четене български и украински обичаи, описани в текста.

Съдържание на учебния материал	Държавни изисквания към степента на общообразователната подготовка на учениците
<p>Писане</p> <p>Отговори на въпроси.</p> <p>Писмен подробен преразказ на текст (обем на текст – 60-80 думи).</p> <p>Писмено съчинение (повествование с елементи на описание, разказ по картина, приказка).</p> <p>Преписване на текст.</p> <p>Писане на зрително-слухови и слухови диктовки, спазвайки изучените правописни норми.</p>	<p>Ученикът може:</p> <ul style="list-style-type: none"> • писмено да отговаря на въпроси, зададени от учителя и от учебника; • да прави писмен подробен преразказ на художествен текст-повествование с елементи на описание – с помощта на план, даден от учителя, с дадено начало, опорни думи др.; - да прави писмено съчинение-повествование с елементи описание, разказ по картина – с даден план, дадени начало и отделни изречения, а така също и самостоятелно; • да прави приказка по един-два фантастични елемента; • при преразказ и писане не съчинение да изказва собствено мнение по проблемите, героите; да свързва своето повествование с личния живот; • да употребява думите в писмена реч, използвайки знанията си за тяхната неметафорична и метафорична употреба; за еднозначни и многозначни думи. • да пише вярно в съответствие с изучените правописни и пунктуационни норми; • да редактира свой или чужд текст в съответствие с предвидените за овладяване в 5 клас стилно-езиково норми; • да преписва текст и проверява написаното; • да пише под диктовка текст, подбран с оглед на определени правописни и пунктуационни умения.

II. Знания за езика. Езикови умения и навици

(26ч)

Съдържание на учебния материал	Държавни изисквания към степента на общообразователната подготовка на учениците
<p style="text-align: center;">ПОВТОРЕНИЕ</p> <p>Звукове и букви. Сричка. Ударение.</p> <p>Особености на произнасяне на гласните под ударение и без ударение. Обеззвучаване на съгласните. Изговор и правопис на думи с променливо Я, с подвижно и непостоянно Ъ, на думи със съчетания на две и повече съгласни. Особености на произнасяне на думите, които са характерни за украинските диалекти на български език (съпоставяне с книжовния български език).</p> <p>Използване на правописен, двуезичен речник.</p> <p>Лексика: многозначност на думите; синоними, антоними. Термините в текста. Най-често употребявани фразеологични съчетания.</p> <p>Състав на думата: представка, корен, надставка, окончание, определителен член.</p> <p>Изречение. Видове изречения по цел на изказване: съобщително, въпросително, побудително (по заповед, по молба, по покана, пожелания); възклицателно.</p> <p>Морфология: съществително име (въпроси, собствено и нарицателно, ролята им в изречението), глагол (въпроси, ролята им в изречението); местоимение (лични местоимения); най-често употребявани предлози и съюзи.</p>	<p>Ученикът може:</p> <ul style="list-style-type: none">• да различава гласни и съгласни, звучни и беззвучни, твърди и меки съгласни звукове; думи с променливо Я, с подвижно и непостоянно Ъ, със съчетания на две и повече съгласни; диалектно произнасяне от книжовно; значенията на многозначните думи; значимите части на думите; съществително име, глагол, местоимение; изреченията по цел на изказване и интонация; повествование, описание, разсъждение;• правилно да произнася звуковете в думите;• правилно да произнася и да пише думи с променливо Я, с подвижно и непостоянно Ъ, със съчетания на две и повече съгласни;• правилно да произнася и да поставя препинателни знаци в изреченията по цел на изказване, интонация;• да обяснява значението на думите, в частност такива, които имат представки и надставки; разлика в значението на подобни думи в украински и български езици, които съвпадат в едно значение и се различават в други значения (например: укр. ручка дитини, ручка дверей, ручка для письма – бълг. ръчичка на дете, но дръжка на врата, писалка за писане), а така също

Съдържание на учебния материал	Държавни изисквания към степента на общообразователната подготовка на учениците
<p>Текст: тема и основна мисъл; тема и подтема на текста. Повествование, описание, разсъждение.</p> <p>Синтаксис</p> <p>Съчетаване на думите в словосъчетание и изречение (сравняване с украински език).</p> <p>Строеж на простото изречение: главни и второстепенни части на изречението (съпоставяне с украински). Група на подлога и група на сказуемото. Словоред на простото изречение.</p> <p>Текст. Условия на общуване, речева ситуация.</p> <p>Абзац. Свързване на изреченията в текста с помощта на съюз, местоимение.</p> <p>Стилове – художествен и разговорен.</p>	<p>думите, които имат еднакъв звуков състав, но различно ударение;</p> <ul style="list-style-type: none"> • да открива ударението, сричките в думите; синонимите, антонимите, термините; темата, основната мисъл, подтемите на текста; • да групира думите - синоними, антоними, термини; изреченията по цел на изказване и интонация; • да оценява правилното произношение и ударение на думите, изреченията по цел на изказване и интонация; <p>да използва думите – синонимите, антонимите, термините в различните текстове; изреченията по цел на изказване и интонация.</p> <p>Ученикът може:</p> <ul style="list-style-type: none"> • да различава начина на съчетаване на думите в украински и български език; главните и второстепенните части на изречението; формата на сказуемото в украински и български; просто и сложно изречение; • да открива главните и второстепенните части на изречението; просто и сложно изречение; абзаците на текста; • да обяснява значението на просто и сложно изречение, особеностите на речевата ситуация при съставяне на текст; ролята на абзаците; • да построява просто и сложно изречение • по дадени словосъчетания, по образец;

Съдържание на учебния материал	Държавни изисквания към степента на общообразователната подготовка на учениците
<p>Лексикология. Фразеология. Омонимите в българския език. Междуезикови омоними: например: бълг. година (12 месеца), укр. година (60 минути). Най-често употребявани фразеологизми.</p> <p>Морфология Грамматическа страна на думата (в практически план). Части на речта. Изменяеми части на речта (съществително име, прилагателно име, чилително име, местоимение, глагол). Неизменяеми части на речта (съюз, предлог, наречие, частица, междуметие). Съществително име. Разнообразие значението на съществителните имена. Въпроси, с които откриваме съществителното име; ролята им в изречението. Мъжки, женски, среден род на имената. Членуване на имената; праговор на определителния член за мъжки род. Единствено и множествено число на имената.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • да поправя грешките в построението изречения; • да използва съставените изречения в текст. <p>Ученикът може:</p> <ul style="list-style-type: none"> • да различава омоними, фразеологизми в текста; • да обяснява значението на думите: омоними, фразеологизми; различава при междуезиковите омоними; • да построява изречения с дадени омоними, фразеологизми; • да поправя грешки при употребата на омоними и изучените фразеологизми; • да използва съставените изречения в текст. <p>Ученикът може:</p> <ul style="list-style-type: none"> • да различава граматическата страна на думата от лексикалната; глаголните времена (минало свършено и минало несвършено време и др.); • изменяеми от неизменяеми части на речта; • да открива съществителните, прилагателните, глаголните форми в посочените изречения; • да обяснява значението на съществителните имена; разликата във формата за род и число на съществителните имена; на формите за минало време при глаголите от български и украински езици; използването на съюзите и предлозите;

Съдържание на учебния материал	Държавни изисквания към степента на общообразователната подготовка на учениците
<p>Съществителни имена, които се различават по род и число в украински и български език.</p> <p>Прилагателно име.</p> <p>Разнообразие значението на прилагателните имена. Въпроси, с които откриваме прилагателните имена; ролята им в изречението. Род и число на прилагателното. Свързване на прилагателните имена със съществителните.</p> <p>НЕ с прилагателни имена.</p> <p>Глагол.</p> <p>Разнообразие значението на глагола. Въпроси, с които откриваме глагола; ролята му в изречението.</p> <p>Лице, число и време (сегашно, бъдеще, минало свършено, минало несвършено) на глагола.</p> <p>Не с глаголи.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • да построява изречения с дадени съществителни имена от трите рода, прилагателни имена и глаголи, да свързва думите с помощта на предлозите и съюзите; • да използва съставените изречения в текст; • да поправя грешките, допуснати при употребата на съществителни, прилагателни имена, глаголи, предлози и съюзи в устна реч и при писане.

6 клас

(70 ч; 2 ч в седмицата)
(4 часа – по мнение на преподавателя)

I. Речеви дейности и умения (40 ч)

Съдържание на учебния материал	Държавни изисквания към степента на общообразователната подготовка на учениците
<p>Речева ситуация и стилистични особености на текста.</p> <p>Слушане</p> <p>Слушане, разбиране текстовете, отнасящи се към художествения стил, научния (научно-популярния) стил.</p> <p>Слушане, разбиране текстове от художествения стил.</p> <p>Типът речево произведение за слушане: повествование; жанровете на произведенията: гатанка, пословица, поговорка, скороговорка, приказка, стихотворение, басня, разказ, народна песен.</p> <p>Слухово възприемане, разбиране при бърз темп на речта думи с дължина от 6-7 звука, словосъчетания, различаващи се с предлози и др.</p> <p>Слухово възприемане интонационните особености, разбиране на изреченията, различни по цел на изказване и интонация (дължина на изречението 8-9 думи).</p>	<p>Ученикът може:</p> <ul style="list-style-type: none">• да различава художествен от научен текст;• повествование, описание и разсъждение в текста; научното и художествено описание в текста;• да открива елементите на разсъждение;• темата и основната мисъл на научно-популярен текст; структура на текста (увод, основна част, заключение); зададена от учителя част на съдържание от прослушан текст;• да оценя характери, постъпките на героя; изразителността на езика на текста; изразителността на четене;• да разбира значението на прослушаните думи, съдържанието на прослушаното просто и сложно изречение;• да групира по определени признаци възприети по слух думи, словосъчетания, изречения;• да показва разбиране на прослушан текст, изпълнявайки задачи от такъв род: извършва действия по инструкция, която се съдържа в прослушания текст, избира един от

Съдържание на учебния материал	Държавни изисквания към степента на общообразователната подготовка на учениците
<p>Говорене Диалог Възпроизвеждане на прослушан или прочетен диалог. Тема и съдържание на диалога. Съставяне на диалог с помощта на опорни думи и самостоятелно. Разговор по телефона. Минимален обем на диалога 6-7 реплики на двамата участници.</p> <p>Монолог. Устен преразказ (подробен и сбит) на текст – повествование, описание (използват се художествени и научно-популярни текстове). Обем на текста за изложение 80-100 думи. Устно съчинение с повествователен характер на основата на училищния живот. Рецитиране на стихотворение и откъс от проза.</p>	<p>предложените варианти на отговора на въпроса по текста, да дели текста на части, да намира посочените части, да прави рисунка и др.;</p> <ul style="list-style-type: none"> • да сравнява при слушане български и украински обичаи, описани в текста. <p>Ученикът може:</p> <ul style="list-style-type: none"> • да възпроизвежда прослушаните и прочетените диалози и монолози; • да задава и отговаря на въпросите, съобразявайки се с обстановката на общуване, с речевата ситуация; • да използва езикови средства в диалога, адекватни на темата и речевата ситуация; отчитайки в разговора особеностите на български и украински обичаи; • да умее добре да изразява своите мисли; да отстоява своите мисли без да обижда събеседника си; • да провежда кратък разговор по телефона; • да преразказва (сбито и подробно) познат текст, а също така непознат текст, прочетен от учителя; • да композира свое изказване (тип описание, повествование или разсъждение); • да съчинява малък разказ по зададена тема, с използване на опорни думи, начало и др.; • да преразказва филм и изразява отношение към него; • да проявява усет за основното и преносното значението на думата

Съдържание на учебния материал	Държавни изисквания към степента на общообразователната подготовка на учениците
<p>Четене</p> <p>Изразително четене на глас на художествени и научно-популярни текстове – след извършване на изпълнителски анализ.</p> <p>Четене наум с разбиране художествени и научно-популярни текстове.</p> <p>Типът речево произведение, използвано за четене: повествование, описание; жанрове на произведенията: гатанка, пословица, басня, поговорка, скороговорка, приказка, стихотворение, народна песен, разказ.</p> <p>Четене и разбиране статии от тълковен и синонимен речник.</p> <p>Работа с книга: шрифтът в книгата. Читателски дневник.</p>	<p>при подбор на лексиката за диалогична и монологична реч;</p> <ul style="list-style-type: none"> • да изказва собствено мнение по проблемите, героите; да свързва своето повествование с личния живот; • да оценява съдържанието и формата на устно изказване; • да поправя и отстранява неясни изрази, двусмислици в своята и чужда устна реч. • да рецитира изразително стихотворения и откъси от проза. <p>Ученикът може:</p> <ul style="list-style-type: none"> • да чете на глас изразително, с осмислена интонация и нормите на произношение стихотворна и прозаическа реч, и да съпреживява; • да чете наум художествен и научно-популярен текст, да го разбира, оценя и възприема емоционално; • да определя темата и основната мисъл на текста; • да попълва самостоятелно читателски дневник; • да придобива знания за думата, прочитайки самостоятелно от тълковен и синонимен речник; • да чете самостоятелно урочна статия от учебника, друг научно-популярен текст с различни шрифове и да се ориентира в структурата и съдържанието ѝ; • да сравнява при четене български и украински обичаи, описани в текста.

Съдържание на учебния материал	Държавни изисквания към степента на общообразователната подготовка на учениците
<p>Писане</p> <p>Писмен преразказ подробен и сбит (обем на текста за преразказ 80 –100 думи) – със съвместно съставен план.</p> <p>Писмено съчинение (повествование с елементи на описание, разсъждение) – след съвместно обсъждане на съдържанието, с използване на опорни думи.</p> <p>Лично писмо. Попълване на плик – обикновено, препоръчано, бързо.</p> <p>Преписване на текст.</p> <p>Писане на зрително-слухови и слухови диктовки, спазвайки изучените правописни норми.</p>	<p>Ученик може:</p> <ul style="list-style-type: none"> • да прави писмен подробен и сбит преразказ на художествен текст със съвместно създаден план; • да създава повествование с елементи на описание, разсъждение, спазвайки последователността в изложението, стилно-езиковите норми; • да изказва собствено мнение по проблемите, героите; да свързва своето повествование с личния живот; • да прави разказ по картина с даден план, начало и отделни изречения; • да пише писмо, да попълва плик за обикновено, препоръчано и бързо писмо; • да редактира свой или чужд текст в съответствие с предвидените за изучаване в 6 клас стилно-езикови норми; • да оформя естетически писмен текст; • да преписва текст като съблюдава правописните и пунктуационни правила; да поправя допуснатите грешки; • да пише зрително-слухови и слухови диктовки – изречения и цялостен текст.

II. Знания за езика. езикови умения и навици

(26ч)

Съдържание на учебния материал	Държавни изисквания към степента на общообразователната подготовка на учениците
<p style="text-align: center;">Синтаксис Изречение</p> <p>Еднородни части в простото изречение; запетая, точка и запетая в изречението с еднородни части. Интонация и пунктуация при изречения с еднородни части. Думи-изречения. Непълни изречения. Просто и сложно изречение (съпоставка). Текст. Ключови думи в текста. Основна и допълнителна информация в текста. Последователност, съразмерност на частите. Особености на научния текст: термини, използване на сегашно време, дължина на изреченията.</p> <p>Лексикология. Фразеология</p> <p>Тематични групи на думите (съпоставяне между български и украински език). Най-често употребявани фразеологизми (разширение на списъка).</p>	<p>Ученикът може:</p> <ul style="list-style-type: none">• да различава еднородни части в простото изречение; думи-изречения, непълни изречения;• да обяснява значението на простите и сложните изречения;• да чете изразително различни по вид прости и сложни изречения, изречения с еднородни части;• да построява по образец прости и сложни изречения;• да използва сегашно време в научен текст;• да поправя грешките в неправилно построените изречения и употреба на препинателните знаци (на основа на съвместния анализ с учителя);• да различава ключовите думи в текста,• основна и допълнителна информация;• да обяснява особеностите на научния текст;• да открива думи-термини в научен текст;• да използва сложни съчинени изречения в своята реч. <p>Ученикът може:</p> <ul style="list-style-type: none">• да различава по значение думите от две-три тематични групи, съпоставяйки ги с украински език;• да обяснява значението на думите и фразеологизмите и употребата им в текст;• да открива думите от показаните тематични групи, фразеологизмите в текста;

Съдържание на учебния материал	Държавни изисквания към степента на общообразователната подготовка на учениците
<p>Морфология</p> <p>Местоимения. Въпросителни, възвратни, показателни, относителни, отрицателни, обобщителни местоимения.</p> <p>Съществително име. Производни и непроизводни съществителни имена; сложни съществителни (употреба, произнасяне и правопис). Съпоставка строежът на отделни думи в български и украински език.</p> <p>Глагол. Залог на глагола. Вид на глагола.</p> <p>Неизменяеми чати на речта: предлог, съюз, частица, междуметие (обобщение и разширение).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • да сравнява свободните и фразеологични съчетания в украински и български език; • да използва думите от изучените тематични групи и фразеологизми при съставяне на текст; • да поправя допуснатите грешки при употребата на думите и фразеологизмите. <p>Ученикът може:</p> <ul style="list-style-type: none"> • да различава видовете местоимения, производни и непроизводни съществителни имена, прости и сложни съществителни имена; свършен и несвършен вид на глагола, страдателен и деятелен залог на глагола; • предлог, съюз, частици, междуметие; • да открива в изречението видовете местоимения, производни и непроизводни съществителни имена, прости и сложни съществителни имена; свършен и несвършен вид на глагола, страдателен и деятелен залог на глагола; • да обяснява значението и граматичната форма на думите от изучаваните части на речта, • да образува граматичните форми на думите; • да използва думите в нужната граматична форма при образуване на изречения; • да поправя граматични грешки в устна и писмена реч.

7 клас

(70 ч; 2 ч в седмицата)
(4 часа по мнение на преподавателя)

I. Речеви дейности и умения (40 ч)

Съдържание на учебния материал	Държавни изисквания към степента на общообразователната подготовка на учениците
<p>Масовата комуникация като общуване (радио, телевизия, интернет, печат).</p> <p>Слушане</p> <p>Слушане с разбиране текстове от художествен, научен и публицистичен стил.</p> <p>Жанровете на произведенията: гатанка, пословица, поговорка, скороговорка, приказка, стихотворение, басня, разказ, народна песен, статия, дописка.</p> <p>Слухово възприемане, разбиране при бърз темп на речта думи с дължина от 7-8 звука, словосъчетания, различаващи се с предлози и др.</p> <p>Слухово възприемане интонационните особености, разбиране на простите и сложните изречения (дължина на изречението 9-10 думи).</p> <p>Говорене Диалог.</p> <p>Възпроизвеждане на прослушан или прочетен диалог – на основата</p>	<p>Ученикът може:</p> <ul style="list-style-type: none">• да разбира съдържанието и смисъла на прослушания текст;• да обяснява темата, основната мисъл на прослушания текст; структурата на текста;• да сравнява при слушане български и украински обичаи, описани в текста;• да оценява правилността и изразителността на четенето,• да оценява характери, постъпките на героя; изразителността на езика на художествен, научен и публицистичен текст;• да разбира значението на прослушаните думи;• да различава художествен, научен и публицистичен текст; повествование и описание; описание и разсъждение в текста; различни жанрове;• да намира контекстови синоними. <p>Ученикът се може:</p> <ul style="list-style-type: none">• да различава при диалог елементите от художествен, научен, публицистичен текст; подробен от

Съдържание на учебния материал	Държавни изисквания към степента на общообразователната подготовка на учениците
<p>на изпълване на художествен, научен, публицистичен текст.</p> <p>Тема и съдържание на диалога. Съставяне на диалог с помощта на опорни думи и самостоятелно. Минимален обем на диалога 8-9 реплики на двамата участници.</p> <p>Монолог.</p> <p>Устен преразказ (подробен и сбит) на текст – повествование, описание (използват се художествени и научни, публицистични текстове). Обем на текста за изложение 90-110 думи.</p> <p>Устно съчинение с повествователен характер с елементи на описание и разсъждение на основата на упоменатите сфери на общуване.</p> <p>Рецитиране на стихотворение и откъс от проза.</p>	<p>сбит преразказ на художествен и публицистичен текст;</p> <ul style="list-style-type: none"> • да обяснява темата и съдържанието на диалога или монолога; • да възпроизвежда прослушан или прочетен диалог от художествен, научен, публицистичен текст; • да построява диалог с помощта на опорни думи и изречения, като използва особеностите на художествен и разговорен текст; отчитайки в разговора особеностите на български и украински обичаи; • да умее добре да изразява своите мисли; да отстоява своите мисли без да обижда събеседника си; • да построява сбит и подробен преразказ; • да създава устно съчинение по определена тема от училищния или обществен живот, по предварително маркирани характерни за публицистичния текст стилови похвати и лексика; • да намира от литература или други източници откъси от различни стилове и да ги възпроизвежда при диалог и монолог; • да рецитира правилно стихове и проза; • да оценява съдържанието, подбора на думите, образуването на изреченията, правоговора в съставените диалози и монолози; • да изправя допуснатите правоговорни, лексикални и граматични грешки при устен текст.

Съдържание на учебния материал	Държавни изисквания към степента на общообразователната подготовка на учениците
<p>Четене</p> <p>Изразително четене на глас на художествени, научни, публицистични текстове – след извършване на изпълнителски анализ.</p> <p>Четене наум с разбиране художествени, научни, публицистични текстове.</p> <p>Жанровете на произведения, които се използват за четене: гатанка, пословица, поговорка, скороговорка, приказка, стихотворение, разказ, народна песен, статия, дописка.</p> <p>Четене и разбиране статии от тълковен, синонимен, фразеологичен речник.</p> <p>Работа с книга – предисловие, таблици, схеми.</p> <p>Писане</p> <p>Писмен преразказ подробен и сбит (обем на текста за преразказ</p>	<p>Ученикът може:</p> <ul style="list-style-type: none"> • да чете на глас художествен, научен, публицистичен текст, съблюдавайки правогорните и интонационни правила; отчитайки особеностите на слушателската аудитория; • да чете наум художествен, научен, публицистичен текст; да разбира съдържанието, смисъла и особеностите на употребените езикови средства; • да различава при четене текстове от различни стилове; статия и дописка; • да намира найважното в текста, като се ръководи от предварително зададени задачи за четене с разбиране; идеи в текстовете, мотиви и близки на ученика идейни внушения; • да обяснява значението на прочетените думи, (в това число контекстови синоними), словосъчетания, изречения; • да оценява правилно прочетен на глас текст; • внушената на слушателя основна мисъл на текста; • да сравнява при слушане български и украински обичаи, описани в текста; • да поправя говорни и интонационни грешки при четене. <p>Ученикът може:</p> <ul style="list-style-type: none"> • да прави писмен подробен и сбит преразказ на художествен, научен,

Съдържание на учебния материал	Държавни изисквания към степента на общообразователната подготовка на учениците
<p>100-120 думи) – със съвместно съставен разширен план.</p> <p>Писмено съчинение (повествование, описание, разсъждение) – след съвместно обсъждане на съдържанието, с използване на опорни думи.</p> <p>Информационна бележка, съобщение за вестници.</p> <p>Преписване на текст.</p> <p>Писане на зрително-слухови и слухови диктовки, спазвайки изучените правописни норми.</p>	<p>публицистичен текст с използване на съвместно съставен подробен план;</p> <ul style="list-style-type: none"> • да създава съчинение по тема от бита, ученическият и всекидневен живот; да изказва собствено мнение по проблемите, героите; да свързва своето повествование с личния живот; • да създава информационна бележка и съобщение, предназначени за ученическият и други вестници; • да използва научените знания за текста, съчетавайки ги с граматичните, правописните и пунктуационните норми при построяване на текста; • да анализира модел на съчинение откъм тема, идея, подбор на лексикалните и изразително-изобразителните средства; • да оценява качеството на текста, открояване на принципа оригиналност при подхода към темата; • да поправя написания текст; • да преписва текст, да пише зрително-слухови и слухови диктовки, съблюдавайки правописните и пунктуационни правила.

II. Знания за езика. езикови умения и навици

(26ч)

Съдържание на учебния материал	Държавни изисквания към степента на общообразователната подготовка на учениците
<p style="text-align: center;">Синтаксис Изречение</p> <p>Еднородни части в простото изречение; двоеточие и тире в изречението с еднородни части. Интонация и пунктуация при изреченията с еднородни части.</p> <p>Сложно съчинено изречение. Значение на сложните съчинени изречения с различни отношения между простите изречения в състава на сложното съчинено (съединителни, последователни, разделителни, противоположни); наблюдение на употребата на съюзи, пунктуацията и интонацията.</p> <p>Текст.</p> <p>Подбор на думите в текста. Контекстови синоними.</p> <p>Особености на публицистичен текст: термини, използване на сегашно време, дължина на изреченията.</p> <p>Лексикология. Фразеология Заемки и чуждици.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Ученикът може: • да различава просто изречение с еднородни части и просто изречение без еднородни части; • сложни съчинени изречения с различни отношения между простите изречения в състава им; • текстове от различни стилове; • да обяснява значението на простото и сложното изречение различни по строеж; • употребата на съюзи, интонацията и пунктуацията; • значението на контекстовите синоними; • да чете изразително прости и сложни изречения различни по строеж; • да открива еднородни части в изречението, простите изречения в състава на сложното съчинено изречение; контекстови синоними; • термини в научен и публицистичен текст; • да построява прости и сложни изречения различни по строеж, • да включва съставените изречения в художествен, публицистичен и други текстове; • да поправя допуснатите грешки при съставянето на изречение <p>Ученикът може:</p> <ul style="list-style-type: none"> • да различава пароними, заемки и чуждици;

Съдържание на учебния материал	Държавни изисквания към степента на общообразователната подготовка на учениците
<p>Паронимите в българския език и междуезикови пароними. Най-често употребявани фразеологизми (разширяване на списъка).</p> <p style="text-align: center;">Морфология</p> <p>Числителни имена. Бройни и редни числителни имена. Произнасяне, правопис и употреба на числителните имена.</p> <p>Глагол. Сложни глаголни времена: минало неопределено, минало предварително време (съпоставка с украински език).</p> <p>Наклонения на глагола. Видове наклонения: изявително, повелително, преизказно, условно наклонение.</p> <p>Наречие. Видове, произнасяне, правопис и употреба.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • да открива пароними в българския език и междуезикови (български и украински, руски) пароними; • да обяснява значението и произхода на заемки и чуждици – ползвайки речници и други спомагателни материали; • най-често употребявани фразеологизми; • да използва правилно в текста заемки, а също така диалектни думи, които неправилно се използват в книжовния език; • да оценява уместно употребените изучавани лексикални и фразеологични средства; • да поправя грешки, допуснати при употребата на изучаваните лексикални и фразеологични средства. <p style="text-align: center;">Ученикът може:</p> <ul style="list-style-type: none"> • да различава бройни и редни числителни имена; сложните глаголни времена; видовете наклонения; видовете наречия; • да открива в изречения изучаваните граматически форми; • да образува сложни глаголни времена, видовете наклонения; • да съставя изречения, употребявайки правилно изучаваните граматически форми; • да поправя грешки, допуснати при употребените граматически форми – образуване, произнасяне и правопис; • да използва изучаваните граматически форми в текста.

8 клас

(70 ч; 2 ч в седмицата)
(4 ч. - по мнение на преподавателя)

I. Речеви дейности и умения

(40 ч)

Съдържание на учебния материал	Държавни изисквания към степента на общообразователната подготовка на учениците
<p>Битово и официално общуване в различни социални сфери със спазване на съответните етикетни езикови форми.</p> <p>Слушане</p> <p>Слушане с разбиране текстове от художествен, научен, публицистичен и официално-делови стил.</p> <p>Жанровете на произведенията: гатанка, пословица, поговорка, скороговорка, приказка, стихотворение, басня, разказ, народна песен, статия, дописка, инструкция.</p> <p>Слухово възприемане, разбиране при бърз темп на речта думи с дължина от 8-9 звука, словосъчетания, различаващи се с предлози и др.</p> <p>Слухово възприемане интонационните особености, разбиране на простите и сложните изречения (дължина на изречението 10-11 думи).</p>	<p>Ученикът може:</p> <ul style="list-style-type: none">• да разбира съдържанието и смисъла на прослушания текст (в това число и това, което се отнася към официално-деловия стил);• да сравнява при слушане български и украински обичаи, описани в текста;• да различава при диалог и монолог елементите на художествен, научен, публицистичен, официално-делови текст; подробен от сбит или подборен преразказ на художествен и официално-делови текст;• да обяснява темата и съдържанието на диалога или монолога;• да възпроизвежда прослушан или прочетен диалог от художествен, научен, официално-делови текст;• да сравнява при слушане български и украински обичаи, описани в текста;• да оценява съдържанието, подбора на думите, образуването на изреченията, правоговора в съставените диалози и монолози.

Съдържание на учебния материал	Държавни изисквания към степента на общообразователната подготовка на учениците
<p>Говорене Диалог. Възпроизвеждане на прослушан или прочетен диалог – на основата на изпълване на художествен, научен, публицистичен, официално-делови текст.</p> <p>Тема и съдържание на диалога. Съставяне на диалог с помощта на опорни думи и самостоятелно. Минимален обем на диалога 9-10 реплики на двамата участници.</p> <p>Монолог. Устен преразказ. Подробен, сбит, подборен преразказ – повествование, описание (използват се художествени, научни, публицистични текстове). Обем на текста за изложение 110-130 думи.</p> <p>Устно съчинение – повествование, описание, разсъждение – на основата на упоменатите сфери на общуване.</p> <p>Рецитиране на стихотворение и откъс от проза.</p> <p>Четене Изразително четене на глас на художествени, научни, публицистични, официално-делови текстове – след извършване на изпълнителски</p>	<p>Ученикът може:</p> <ul style="list-style-type: none"> • да намира от литературата или други източници откъси от различни стилове и да ги възпроизвежда при диалог и монолог; • да построява диалог с помощта на опорни думи и изречения, като използва особеностите на официално-деловия и разговорен стил; отчитайки в разговора особеностите на българските и украинските обичаи; • да построява сбит и подборен преразказ; • да създава устно съчинение по определена тема от училищния или обществен живот, по предварително маркирани характерни за публицистичния текст стилови похвати и лексика; • да умее добре да изразява своите мисли; да отстоява своите мисли без да обижда събеседника си; • да рецитира правилно стихове и проза; • да има правилно българско произношение в диалогична и монологична реч; • да контролира собствена реч в нова ситуация и изправя допуснатите правоговорни, лексикални и граматични грешки при устен текст. <p>Ученикът може:</p> <ul style="list-style-type: none"> • да чете на глас художествен, научен, публицистичен, официално-делови текст, съблюдавайки правоговорните и интонационни прави-

Съдържание на учебния материал	Държавни изисквания към степента на общообразователната подготовка на учениците
<p>анализ.</p> <p>Четене наум с разбиране художествени, научни, публицистични текстове.</p> <p>Жанровете на произведения, които се използват за четене: гатанка, пословица, поговорка, скороговорка, приказка, стихотворение, разказ, народна песен, химн, статия, дописка, инструкция.</p> <p>Четене и разбиране статии от тълковен и синонимен, фразеологичен, енциклопедичен речник.</p> <p>Работа с книга: анотация.</p> <p>Писане</p> <p>Писмен преразказ подробен, сбит,</p>	<p>ла; отчитайки особенностите на слушателската аудитория;</p> <ul style="list-style-type: none"> • да чете наум художествен, научен, публицистичен, официално-делови текст; да разбира съдържанието, смисъла и особеностите на употребените езикови средства; • да намира най-важното в текста, като се ръководи от предварително зададени задачи за четене с разбиране; идеи в текстовете, мотиви и близки на ученика идейни внушения; • да сравнява при четене български и украински обичаи, описани в текста; • да различава при четене текстове от различни стилове; статия и дописка; • да обяснява значението на прочетените думи, (в това число контекстови синоними), словосъчетания, изречения; • да използва анотацията в книгата; различни видове речници; • да оценява правилно прочетен на глас текст; • внушената на слушателя основна мисъл на текста; • да усъвършенства техниката на четене на глас и наум на непознат текст; • да поправя говорни и интонационни грешки при четене на глас. <p>Ученикът може:</p> <ul style="list-style-type: none"> • да прави писмен подробен, сбит,

Съдържание на учебния материал	Държавни изисквания към степента на общообразователната подготовка на учениците
<p>подборен (обем на текста за преразказ 110-130 думи) – със самостоятелно съставен план.</p> <p>Писмено съчинение (повествование, описание, разсъждение) – след съвместно обсъждане на съдържанието.</p> <p>Молба (заявление), разписка, покана, обява.</p> <p>Преписване на текст.</p> <p>Писане на зрително-слухови и слухови диктовки, спазвайки изучените правописни норми.</p>	<p>подборен преразказ на художествен, публицистичен, делови текст с използване на самостоятелно съставен подробен план;</p> <ul style="list-style-type: none"> • да създава съчинение по тема от бита, ученическият и всекидневен живот; • да изказва собствено мнение по проблемите, героите; да свързва своето повествование с личния живот; • да създава молба (заявление), разписка, покана, обява; • да използва научените знания за текста, съчетавайки ги с граматичните, правописните и пунктуационни норми при построяване на текста; • да анализира модел на съчинение откъм тема, идея, подбор на лексикалните и изразително-изобразителните средства; • да оценява качеството на текста, открояване на принципа оригиналност при подхода към темата; • да поправя написания текст; • да преписва текст, да пише зрително-слухови и слухови диктовки, съблюдавайки правописните и пунктуационни правила.

II. Знания за езика. езикови умения и навици

(26ч)

Съдържание на учебния материал	Държавни изисквания към степента на общообразователната подготовка на учениците
<p style="text-align: center;">Синтаксис Изречение.</p> <p>Пряка и непряка реч. Място на пряката реч в изречението.</p> <p>Сложни съставни изречения (с подчинено допълнително, определително, обстоятелствено и др.). Пунктуация и интонация при подчинителното свързване в сложното изречение.</p> <p>Синтасична синонимия (формулиране на една и съща мисъл с различни по строеж изречение).</p> <p>Текст.</p> <p>Синтактично-стилистични особености на официално-деловия стил.</p> <p>Различни начини на свързване на изреченията в текст.</p>	<p style="text-align: center;">Ученикът може:</p> <ul style="list-style-type: none">• да различава пряка и непряка реч; сложни съчинени и сложни съставни изречения; видове сложни съставни изречения; текстове от различни стилове;• да открива в изречението пряка и непряка реч;• в текста сложни съставни изречения с подчинено допълнително, подчинено определително, подчинено обстоятелствено;• синтактично-стилистични особености на официално-деловия стил;• да обяснява значението на изучаваните видове изречения; връзките в сложните съставни изречения; тяхната интонация и пунктуация;• да обяснява ролята на синтактичните синоними за изразяване една и съща мисъл с различни синтактични средства; ролята на различни начини на свързване на изреченията в текст;• да чете изразително прости и сложни изречения;• да съставя изучаваните прости и сложни изречения и по различен начин да ги свързва в текст;• да открива и поправя грешките, допуснати при прости и сложни изречения;• да използва прости и сложни изречения при съставяне на текст.

Съдържание на учебния материал	Държавни изисквания към степента на общообразователната подготовка на учениците
<p>Лексикология. Фразеология</p> <p>Същност на диалектите, обогатяване на книжовния език от диалектите.</p> <p>Лексикология. Фразеология Диалектизми, архаизми. Промени в значенията на думите: стесняване и разширяване на лексикалното значение. Най-често употребявани фразеологизми (разширяване на списъка).</p> <p>Морфология</p> <p>Глагол. Сложни глаголни времена (бъдеще време в миналото, бъдеще предварително). Причастие. Сегашно деятелно, минало свършено и минало несвършено причастие.</p>	<p>Ученикът може:</p> <ul style="list-style-type: none"> • да различава диалектизми, архаизми в текст, ползвайки речници и други спомагателни материали; • да обяснява значението на думите (в това число диалектни, архаични); промени в значението на думите в български (книжовен език и диалекти), украински и руски; значението на фразеологизмите; • да намира еквиваленти на думите и фразеологизмите в украинския език; • да използва правилно и уместно думите и фразеологизмите в своята реч; • да открива и поправя грешките, допуснати при употреба на лексически и фразеологически единици. <p>Ученикът може:</p> <ul style="list-style-type: none"> • да различава сложни глаголни времена; сегашно деятелно, минало свършено и минало несвършено причастие; • да открива в изреченията изучаваните сложни глаголни времена и причастия; • да образува изучаваните сложни глаголни времена и причастия; • да построява изречения с изучаваните сложни глаголни времена и причастия; • да открива и поправя грешките, допуснати при употребата на изучаваните сложни глаголни времена и причастия; • да използва правилно и уместно изучаваните сложни глаголни времена и причастия.

9 клас

(70 ч; 2 ч в седмицата)
(4 часа по мнение на преподавателя)

I. Речеви дейности и умения

(40 ч)

Съдържание на учебния материал	Държавни изисквания към степента на общообразователната подготовка на учениците
<p>Речев етикет в официално и неофициално общуване.</p> <p>Слушане</p> <p>Слушане с разбиране текстове от художествен и друг стил.</p> <p>Жанровете на произведенията: гатанка, пословица, поговорка, скороговорка, приказка, стихотворение, басня, разказ, народна песен, статия, дописка, инструкция, химн.</p> <p>Слухово възприемане, разбиране при бърз темп на речта думи с дължина от 9-10 звука, словосъчетания, различаващи се с предлози и др.</p> <p>Слухово възприемане интонационните особености, разбиране на простите и сложните изречения (дължина на изречението 11-12 думи).</p>	<p>Ученикът може:</p> <ul style="list-style-type: none">• да разбира съдържанието и смисъла на прослушаните текстове, които се отнасят към различни стилове, в това число научно-популярни текстове за основните периоди в развитието на българския език, отношение между книжовното и диалектното, териториални дилекти в Украйна;• да сравнява при слушане български и украински обичаи, описани в текста;• да различава при диалог и монолог елементите от художествен, научен, публицистичен, официално-делови текст; подробен от сбит и подборен преразказ на текста;• да обяснява темата и съдържанието на диалога или монолога;• да сравнява при слушане български и украински обичаи, описани в текста;• да оценява съдържанието, подбора на думите, строежа на изреченията, правоговора в съставените диалози и монолози.

Съдържание на учебния материал	Държавни изисквания към степента на общообразователната подготовка на учениците
<p>Говорене <i>Диалог.</i> Възпроизвеждане на прослушан или прочетен диалог – на основата на изпълване на художествен, научен, публицистичен, официално-делови текст.</p> <p>Тема и съдържание на диалога. Съставяне на диалог с помощта на опорни думи и самостоятелно. Минимален обем на диалога 10-11 реплики на двамата участници.</p> <p><i>Монолог.</i> Устен преразказ. Подробен, сбит, подборен преразказ – повествование, описание, разсъждение (използват се художествени, научни, публицистични, официално-делови текстове). Обем на текста за изложение 120-140 думи.</p> <p>Устно съчинение – повествование, описание, разсъждение – на основата на упоменатите сфери на общуване.</p> <p>Рецитиране на стихотворение и откъс от проза.</p> <p>Четене Изразително четене на глас на художествени, научни, публицистич-</p>	<p>Ученикът може:</p> <ul style="list-style-type: none"> • да намира от литературата или други източници откъси от различни стилове и да ги възпроизвежда при диалог и монолог; • да построява диалог (без да използва помощни средства) като съблюдава особеностите на различните стилове; отчитайки в разговора особеностите на български и украински обичаи; • да построява сбит и подборен преразказ; • да създава устно съчинение за България, отношенията между книжовното и диалектното, териториални дилекти в Украйна и др.; а също така по определена морално-етична тема; • да съблюдава особеностите на различните стилове в своята реч; • да умее добре да изразява и аргументира своите мисли; да отстоява своята гледна точка, без да обижда другите; • да рецитира правилно стихове и проза; • да има правилно българско произношение в диалогична и монологична реч; • да контролира собствена реч в нова ситуация и изправя допуснатите правоговорни, лексикални и граматични грешки при устен текст. <p>Ученикът може:</p> <ul style="list-style-type: none"> • да чете на глас текстове от различни стилове, съблюдавайки пра-

Съдържание на учебния материал	Държавни изисквания към степента на общообразователната подготовка на учениците
<p>ни, официално-делови текстове – след извършване на изпълнителски анализ.</p> <p>Четене наум с разбиране художествени, научни, публицистични, официално-делови текстове.</p> <p>Жанровете на произведения, които се използват за четене: гатанка, пословица, поговорка, скороговорка, приказка, стихотворение, разказ, народна песен, химн, статия, дописка, инструкцията, повед.</p> <p>Четене и разбиране статии от тълковен и синонимен, фразеологичен, енциклопедичен речник.</p> <p>Работа с книга: забележки в книгата.</p>	<p>вогорните и интонационни правила; отчитайки особеностите на слушателската аудитория;</p> <ul style="list-style-type: none"> • да чете наум художествен, научен, публицистичен, официално-делови текстове, в това число научно-популярни текстове за основните периоди в развитието на българския език, отношенията между книжовното и диалектното, териториалните дилекти в Украйна и текстове на други теми; • да разбира съдържанието, смисъла и особеностите на употребените езикови средства; • да обяснява темата и подтемите на текста, характеристиките на действащите лица; • да намира най-важното в текста, идеи, мотиви и близки на ученика идейни внушения; като се ръководи от предварително зададените задачи и без тях; • да сравнява при четене български и украински обичаи, описани в текста; • да различава при четене текстове от различни стилове; • да чете, разбира и обяснява статии от тълковен, синонимен, фразеологичен и енциклопедичен речник; • да използва анотацията и забележките в книгата; • да оценява правилно прочетен на глас текст; • внушената на слушателя основна мисъл на текста; • да усъвършенства техниката на

Съдържание на учебния материал	Държавни изисквания към степента на общообразователната подготовка на учениците
<p>Писане</p> <p>Писмен преразказ подробен, сбит, подбoren – със самостоятелно съставен план.</p> <p>Писмено съчинение (повествование, описание, разсъждение) – след съвместно обсъждане на съдържанието и без него.</p> <p>Автобиография.</p> <p>Преписване на текст.</p> <p>Писане на зрително-слухови и слухови диктовки, спазвайки изучените правописни норми.</p>	<p>четене на глас и наум на непознат текст;</p> <ul style="list-style-type: none"> • да поправя говорни и интонационни грешки при четене на глас. <p>Ученикът може:</p> <ul style="list-style-type: none"> • да прави писмен подробен, сбит, подбoren преразказ на художествен, публицистичен, делови текст с използване на самостоятелно съставен подробен план; • да създава съчинение по теми за основните периоди в развитието на българския език, отношение между книжовното и диалектното, териториални дилекти в Украйна и др.; • да изказва собствено мнение по проблемите, героите; да свързва своето повествование с личния живот; • да пише автобиография; • да използва научените знания за текста, съчетавайки ги с граматичните, правописните и пунктуационните норми при построяване на текста; • да анализира модел на съчинение откъм тема, идея, подбор на лексикалните и изразително-изобразителните средства; • да оценява качеството на текста, открояване на принципа оригиналност при подхода към темата; • да поправя написания текст – откъм съдържание, структура, подбора на думите, правопис и пунктуация; • да преписва текст, да пише зрително-слухови и слухови диктовки, съблюдавайки правописните и пунктуационни правила

II. Знания за езика. езикови умения и навици

(26ч)

Съдържание на учебния материал	Държавни изисквания към степента на общообразователната подготовка на учениците
<p>Формиране на съвременния български книжовен език. Основни периоди в развитието му. Отношението между книжовното и диалектното. Териториални диалекти в Украйна.</p> <p style="text-align: center;">Синтаксис</p> <p>Изречение. Сложно смесено изречение (в което има съчителни и подчинителни връзки).</p> <p>Текст.</p> <p>Различни начини на свързване на изреченията в текст.</p> <p>Лексикология. Фразеология</p> <p>Етимологично значение на думите.</p> <p>Най-често употребявани фразеологизми (разширяване на списъка).</p>	<p>Ученикът може:</p> <ul style="list-style-type: none">• да различава книжовна и диалектна реч; думите от българските диалекти на различни села в Украйна; сложното смесено от другите сложни изречения; различни начини на свързване на изреченията в текст;• да открива сложно смесено изречение от текста; различни начини на свързване на изреченията в текст;• да реконструира изреченията, да ги сравнява и обяснява уместната им употреба;• да обяснява ролята на различни начини на свързване на изреченията в текст;• да съставя изучаваните прости и сложни изречения и по различен начин да ги свързва в текст;• да оценява съставените изречения и да ги поправя откъм съдържание, строеж, подбор на думите, правопис и пунктуация. <p>Ученикът може:</p> <ul style="list-style-type: none">• да обяснява етимологичното значение на думите – ползвайки речници и други спомагателни материали; значението на фразеологизмите;• да употребява правилно и уместно думите и фразеологизмите при съставяне на текст;

Съдържание на учебния материал	Държавни изисквания към степента на общообразователната подготовка на учениците
<p style="text-align: center;">Морфология</p> <p>Глагол. Възвратни глаголи. Причастия. Страдателни причастие. Деепричастие.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • да оценява правилността и уместността на употребените думи и фразеологизми; • да поправя допуснатите грешки при употребата на думи и фразеологизми. <p style="text-align: center;">Ученикът може:</p> <ul style="list-style-type: none"> • да открива възвратни глаголи, страдателни причастия, деепричастия в изреченията; • да обяснява значението на възвратните глаголи, причастия, деепричастия и техните граматически признаци; • да образува възвратни глаголи; причастие, деепричастие от глаголи; • да използва възвратни глаголи, причастия, деепричастия в изречението; • да оценява правилността на употребата на възвратни глаголи; причастия, деепричастия в изречение и текст; да ги поправя.

10-12 клас

(35ч; 1 ч в седмицата)
(2 часа по мнение на преподавателя)

I. Речеви дейности и умения

(20 ч)

Съдържание на учебния материал	Държавни изисквания към степента на общообразователната подготовка на учениците
<p>Слушане. Четене</p> <p>Усъвършенстване умението внимателно да слуша, да чете и възприема съдържанието и смисъла на произведението, особеностите на неговата структура и художествените достоинства.</p> <p>За слушане и четене се предлагат текстове от различни жанрове и стилове, по-трудни от тези, които се използват в основния курс.</p> <p>Рецитиране на стихотворение и откъс от проза.</p> <p>Възприемане при четене различни видове информация от текста: логическа, емоционално-оценъчна, подбудителна.</p> <p>Работа с книга: именен, азбучен указател.</p> <p>Различни видове четене: избирателно (по определени части от съдържанието), познавателно (добиване обща представа за текста), изучаващо (дълбоко вникване в текста, критическо осмислене на материала).</p>	<p>Ученикът може:</p> <ul style="list-style-type: none">• да възприема слухово по-дълги и по-сложни текстове от различни стилове (монологични и диалогични; проза и стихове) и да разбира съдържанието и смисъла им;• да обяснява различните видове информация от текста: логическа, емоционално-оценъчна, подбудителна информация; естетичната и експресивната страна на текста; стилистичните разновидности на текста;• да чете на глас текстове от различни стилове, съблюдавайки правогорните и интонационни правила; отчитайки особеностите на слушателската аудитория;• да чете наум различни текстове и да разбира съдържанието, смисъла, структурата;• да използва различни видове четене: избирателно, познавателно, изучаващо;• да открива информация в книгата от именния и азбучния указатели;• да намира най-важното в текста, идеи, мотиви и социално-значими идейни внушения;• да обяснява темата и подтемите

Съдържание на учебния материал	Държавни изисквания към степента на общообразователната подготовка на учениците
<p>Говорене. Писане</p> <p>Повторение, обобщение знанията за диалога, правилата на общуване; правилата за построяване на устни и писмени изказвания.</p> <p>Усъвършенстване уменията в диалогична реч, използвайки правилата за общуване, спазвайки речевия етикет.</p> <p>Усъвършенстване уменията за построяване на устни и писмени изказвания.</p> <p>Съчинения на морално-етични и обществени теми. Прилагане в житейски ситуации на уменията за създаване на текст, в които да изразяват и аргументират лично мнение, съпоставяйки го с други гледни точки.</p> <p>Използване богатството на българския език за построяване на текст по правилата на риториката, да</p>	<p>на текста, характеристиките на действащите лица;</p> <ul style="list-style-type: none"> • да мисли самостоятелно при слушане и четене и да съставя лично мнение за това, което се разказва в текста; • да оценя съдържанието и формата, риторическите достоинства на текста; • да обяснява особеностите на употребените езикови средства; логическата, емоционално-оценъчната, подбудителната информация в текста; • да използва различни речници и помощна литература. <p>Ученикът може:</p> <ul style="list-style-type: none"> • да построява устен и писмен текст, съобразен със задачата на общуването, използвайки правилата на риториката (в това число устно изказване и доклад); • да коментира (устно и писмено) особеностите на българската и украинската култура, традиции, нрави, обичаи; • да спазва логическата последователност на изложението, разкривайки отделните подтеми от дадената обща тема; • да участва в обсъждането на сложни дискуссионни проблеми, да спазва правилата на общуване, вледеейки методите на риториката и правилата за водене на дискусия; • да сравнява при четене български

Съдържание на учебния материал	Държавни изисквания към степента на общообразователната подготовка на учениците
<p>се убеждават слушателите и читателите в изложениите мисли и идеи; да се води дискусия и побеждава в нея.</p> <p>Устно изказване на основа разширен план и тезиси. Доклад. Конспект. Реферат. Дискусия (дебати)</p>	<p>и украински обичаи, описани в текста;</p> <ul style="list-style-type: none"> • да прави конспект на статия; реферат по зададена тема от няколко източника; • да използва правилно и уместно в устна и писмена реч лексикалното, фразеологичното и граматичното богатство на езика, да изразява и аргументира лично мнение, да го съпоставя с други гледни точки, без да обижда събеседника си; • да чете, разбира и обяснява статии от тълковен, синонимен, фразеологичен и енциклопедичен и друг речник.

II. Знания за езика. езикови умения и навици

(15ч)

Съдържание на учебния материал	Държавни изисквания към степента на общообразователната подготовка на учениците
<p>Повторение и обобщение знанията за различни езикови единици и развитие на уменията да се изпълват в речта.</p> <p>Синтаксис</p> <p>Текстът като основна единица на общуване.</p> <p>Тема и микротема. План на текста.</p> <p>Съдържание, смисъл, подтекст на текста.</p> <p>Художествен, разговорен стил.</p> <p>Сложно изречение със съчинителни и подчинителни връзки.</p> <p>Цитиране.</p> <p>Стилистически особености на езиковите единици на съвременния български език, уместно използване на една- или друга синтактична конструкция в зависимост от речевата ситуация и целите на общуване.</p> <p>Запетая в простото и сложното изречение.</p> <p>Тире и двоеточие в простите и сложни изречения.</p> <p>Лексикология. Фразеология.</p> <p>Думи от различни сфери на общуване. Контекстови сининими. Многозначност на думите в езика.</p> <p>Стилистически функции на многозначните думи, синоними, антоними, фразеологизми и крилати думи и изрази, употребата им в речта.</p>	<p>Ученикът може:</p> <ul style="list-style-type: none"> • да открива различни езикови единици от вички дялове на български език; • да анализира отделни езикови признаци на думите, изреченията и ги съпоставя с диалектните форми на български език в Украйна и с украински език; • да анализира особеностите на текста – преди всичко неговата комуникативна насоченост, правилата на риториката; • да построява различни по вид изречения, и по различен начин да ги свързва в текст; • да реконструира изреченията, да ги сравнява и обяснява уместната им употреба; • да употребява правилно и уместно думите и фразеологизмите при съставяне на текст; • да обяснява етимологичното значение на думите – ползвайки речници и други спомагателни материали; значението на фразеологизмите; • да сравнява, оценява и обяснява уместната употреба на различни езикови единици; • да оценя съставените изречения и да ги поправя откъм съдържание, строеж, подбор на думите и фразеологизми;

Съдържание на учебния материал	Държавни изисквания към степента на общообразователната подготовка на учениците
<p>Произход на думите и тяхното значение. Архаизми, неологизми. Ролята на диалектизмите в художественото произведение.</p> <p>Клишета. Канцеларизми.</p> <p>Сравнителен анализ на фразеологизмите от български, украински и руски език.</p> <p>Словообразуване.</p> <p>Използване различни представки и наставки за образуване на думи, които се отнасят към различни чксти на речта.</p> <p>Морфология</p> <p>Особени случаи при употребата на изменяемите части на речта (в съпоставка с украински). Стилистически особености при употреба на думите, които се отнасят към изменяемите части на речта. Правоговор и правопис.</p> <p>Роля и употреба на неизменяемите части на речта (в съпоставка с украински).</p> <p>Слято и разделно писане на думите, отнасящи се към различни части на речта.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • да проявява правописна наблюдателност, да може внимателно да проверява написаното; • да познава основните правила на българския правопис и пунктуация и да ги използва в писмената реч; • да познава основните правила на българския правоговор и да ги прилага в говорната практика.

Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти

МОВИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН

Критерії оцінювання розроблено для української мови, що вивчається як окремий предмет у школі з болгарською мовою навчання.

Оцінювання результатів навчання мови здійснюється на основі функціонального підходу до шкільного мовного курсу, який передусім має забезпечити учням:

- уміння ефективно користуватися мовою як засобом пізнання, комунікації;
- високу мовну культуру особистості;
- сприяти формуванню громадянської позиції, національної самосвідомості.

У навчанні мови пріоритетним є розвиток навичок мовленнєвої діяльності: аудіювання (слухання, розуміння прослуханого), говоріння, читання, письма. Робота над теорією мови, над формуванням знань про мову підпорядковується інтересам розвитку практичних мовних (вимовних, лексичних, граматичних) умінь і навичок, що є основою розвитку мовлення. Тому оцінювання (особливо при вивченні другої мови) стосується всіх видів мовленнєвої діяльності: слухання, читання, говоріння, письма.

Практична мовленнєва орієнтація шкільного курсу мови та оцінювання результатів навчання особливо актуальні з огляду на необхідність розвивати творчі здібності, ініціативність, пізнавальну самостійність школярів, їх уміння працювати з інформацією, критично оцінювати її, застосовувати для вирішення життєвих проблем. В оцінюванні результатів навчання мови слід враховувати, що українська мова є не лише предметом вивчення, а й державною мовою України. Це підвищує вимоги до рівня сформованості мовленнєвих навичок школярів.

Об'єктами регулярної перевірки та оцінювання є:

- мовленнєві вміння та навички із чотирьох видів мовленнєвої діяльності;
- знання про мову, мовні вміння та навички;
- орфографічні та пунктуаційні навички.

Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів, що навчаються за різними варіантами курсів, розрізняються за такими показниками:

- обсяг матеріалу, що пропонується для слухання, читання, переказу, письма під диктовку (або списування);
- перелік та характер перевірних робіт у тому чи іншому класі;
- параметри, за якими оцінюється робота (оцінювання змісту та/чи мовного оформлення творчої письмової роботи; визначення кількісних показників на той чи інший бал).

Оцінювання навичок мовленнєвої діяльності

І. АУДІЮВАННЯ

(слухання, розуміння прослуханого)

1. Перевіряються вміння сприймати на слух незнайомий текст і розуміти з одного прослуховування:

- фактичний зміст тексту;
- причинно-наслідкові зв'язки між елементами тексту;
- основну думку висловлювання;
- виражально-зображувальні засоби прослуханого твору.

Перевірка аудіативних умінь здійснюється фронтально. Вчитель читає один раз незнайомий учням текст, а потім пропонує серію запитань з варіантами відповідей, школярі повинні мовчки вислухати кожне запитання, варіанти відповідей до нього, вибрати один із варіантів і записати поряд із номером запитання.

Кількість запитань та варіантів відповідей до них визначається за табл. 1.

Таблиця 1

Класи	Кількість запитань та варіантів відповідей
5–6-й	6 запитань із трьома варіантами відповідей
7–9-й	12 запитань із трьома варіантами відповідей
10–12-й	12 запитань із чотирма варіантами відповідей

Запитання мають стосуватися фактичного змісту тексту, причинно-наслідкових зв'язків, його головної думки, окремих мовних особливостей (переносне значення слова, образні вирази тощо).

2. Матеріал для контрольного завдання: зв'язне висловлювання (текст добирається відповідно до вимог програми для кожного класу).

Обсяг тексту (кількість слів) і відповідно тривалість звучання (хв.) орієнтовно визначаються за табл. 2.

Таблиця 2

Клас	Обсяг та час звучання текстів, що належать до			
	художнього стилю		інших стилів	
5-й	300–400 слів	3–4 хв.	200–300 слів	2–3 хв.
6-й	400–500	4–5	300–400	3–4
7-й	500–600	5–6	400–500	4–5
8-й	600–700	6–7	500–600	5–6
9-й	700–800	7–8	600–700	6–7
10-й	800–900	8–9	700–800	7–8
11-й	900–1000	9–10	800–900	8–9
12-й	1000–1100	10–11	900–1000	9–10

3. Одиниця контролю – відповіді учнів на запитання за прослуханим текстом, одержані в результаті виконання тестових завдань.

4. Оцінювання.

У 5–6 класах правильна відповідь на кожне із 6 запитань оцінюється 2 балами; у 7–12 класах кожне з 12 запитань оцінюється 1 балом.

Оцінювання здійснюється виходячи з того, що за цей вид діяльності учень може одержати від 1 бала (за сумлінну роботу, яка ще не дала задовільного результату) до 12 балів (за бездоганно виконану роботу). Якщо учень з певних причин не виконав завдання, він мусить пройти відповідну перевірку додатково, щоб одержати той чи інший бал.

II. ГОВОРІННЯ І ПИСЬМО

(діалогічне та монологічне висловлювання)

При перевірці утворених учнями висловлювань (діалогів, усних/письмових переказів та творів) враховується ступінь самостійності роботи і міра допомоги вчителя.

Усне діалогічне мовлення

Усне діалогічне мовлення перевіряється в 5–9 класах.

1. Перевіряються вміння:

- виявляти певний рівень обізнаності з теми, що обговорюється; дотримуватися теми спілкування;
- складати, розігравати діалог відповідно до запропонованої мовленнєвої ситуації та мети спілкування;
- знати й використовувати репліки для стимулювання, підтримання діалогу, формули мовленнєвого етикету;
- вміти аргументувати висловлені тези з метою бути зрозумілим, переконливим співрозмовником; розуміти можливість різних поглядів на ту саму проблему;
- дотримуватися правил спілкування (не перебивати співрозмовника, захочувати його висловити власну думку, зацікавлено й доброзичливо вислуховувати, вміти висловити незгоду з позицією іншого так, щоб не образити його, тощо);
- дотримуватися норм літературної мови.

Перевірка сформованості діалогічного мовлення здійснюється таким чином: учитель пропонує двом учням протягом 3–5 хв. обдумати, підготувати діалог і розіграти його перед класом. Оцінка ставиться кожному з учнів.

2. Матеріал для контрольного завдання залежить від підготовки учнів та ступеня передбачуваної самостійності під час виконання завдання: від даного (передбачається повтор з невеликим доповненням) до загального формулювання теми (передбачається самостійне визначення змісту діалогу, його мовного оформлення).

3. Одиниця контролю – діалог, складений двома учнями.

Обсяг діалогу орієнтовно визначається за табл. 3, у якій подається мінімальна кількість реплік для двох учнів.

Таблиця 3

Класи	Кількість реплік
5-й	5–6
6-й	6–7
7-й	7–8
8-й	8–9

Класи	Кількість реплік
9-й	9–10
10-й	10–12
11-й	12–14
12-й	14–16

4. Оцінювання.

Діалогічне мовлення оцінюють за такими критеріями:

початковий рівень – 1, 2, 3 бали одержують учні, які зуміли повторити запропонований матеріал і додати до нього 1–2 репліки (на кожного з учасників діалогу);

середній рівень – 4, 5, 6 балів одержують учні, які, спираючись на певну кількість допоміжних матеріалів, що не являють собою закінчених фрагментів діалогу, склали – хоч і не дуже вправно – діалог; при цьому припустилися відхилень від теми, окремі репліки співрозмовника залишилися без відповідей, не склали вступної та підсумкової реплік; припустилися значної кількості помилок у мовному оформленні реплік;

достатній рівень – 7, 8, 9 балів одержують учні, які самостійно, в цілому вправно склали діалог; продемонстрували належну культуру спілкування; висловили, але недостатньо обґрунтували свої погляди на предмет, що обговорюється; в окремих випадках використовували репліки, зміст яких не був тісно пов'язаний зі змістом висловлювання співрозмовника; припустилися помилок у структурі діалогу (відсутні вступна та/чи підсумкова репліки) та мовному оформленні реплік;

високий рівень – 10, 11, 12 балів одержують учні, які самостійно склали діалог; продемонстрували високу культуру спілкування, вміння уважно й доброзичливо слухати співрозмовника, стисло формулювати свою думку, даючи можливість висловитися партнеру по діалогу; представили не лише свою думку, а й змогли зіставити різні погляди на той самий предмет, навести аргументи «за» і «проти» в їх обговоренні; побудувати діалог, структура, мовне оформлення якого відповідають нормам.

Бали у межах кожного рівня диференціюються залежно від змістового наповнення діалогу, якості його мовного оформлення, дотримання правил спілкування.

Оцінка за діалог залежить не лише від його змісту, але й від якості мовного оформлення, яке оцінюють орієнтовно, спираючись на досвід учителя і не підраховуючи помилок (зважаючи на технічні труднощі фіксації помилок різних типів в усному мовленні). (Див. таблицю 4).

Таблиця 4

Бали	Характеристика складених учнями діалогів
1	Учні повторюють діалог з опрацьованого у класі тексту та додають до нього 1–2 репліки (на кожного з учасників діалогу), спираючись на різноманітні допоміжні матеріали (малюнок, низка слів, сполучення слів тощо); в цілому додержуються правил поведінки в розмові (не перебивати один одного, виявляти зацікавленість словами співбесідника тощо); однак добір слів не зовсім вдалий, є помилки в побудові речень; вимова слів, інтонування реплік потребують значної корекції.
2	Учні повторюють діалог з опрацьованого тексту та додають до нього 1–2 репліки на основі порівняно меншої допомоги вчителя (кілька сполучень слів); додержуються правил поведінки в розмові, однак окремі слова дібрані невдало, є помилки в побудові речень; вимова окремих слів, інтонування реплік діалогу потребують певної корекції.
3	Учні повторюють діалог з опрацьованого тексту та додають до нього 1–2 репліки за допомогою вчителя щодо теми доповнення; додержуються правил поведінки в розмові, однак використання деяких слів, побудова окремих речень, вимова деяких слів, інтонація окремих реплік потребують корекції.
4	Учні складають діалог, спираючись на значну кількість допоміжних матеріалів; додержуються правил поведінки в розмові, знають установлені вирази, властиві для ввічливої бесіди, і вміють доречно користуватися ними; у діалозі є відхилення від теми, репліки недостатньо пов'язані між собою, деякі з них залишилися без відповіді, були відсутні вступна та підсумкова репліки; добір і вимова окремих слів, побудова та інтонація деяких реплік потребують суттєвої корекції.
5	Учні складають діалог, спираючись на порівняно меншу кількість допоміжних матеріалів, доречно користуються ustalеними виразами, властивими для ввічливої бесіди, додержуються правил поведінки в розмові, але в діалозі є відхилення від теми, порушено логічний зв'язок між репліками, відсутні вступна та підсумкова репліки; добір і вимова деяких слів, побудова та інтонація окремих реплік потребують незначної корекції.
6	Учні складають діалог, спираючись на деякі допоміжні матеріали; в цілому додержуються правил мовленнєвого етикету, але в діалозі є окремі відхилення від теми, недоліки у пов'язуванні реплік, відсутні вступна та підсумкова репліки; добір і вимова слів, побудова та інтонування реплік в окремих випадках потребують корекції.
7	Учні самостійно складають діалог, додержуються правил мовленнєвого етикету, зокрема висловлюють схвальну оцінку реплік

Бали	Характеристика складених учнями діалогів
	співрозмовника, вміють поставити доречне запитання, але в діалозі є відхилення від теми, недоліки у пов'язуванні реплік, відсутні вступна та підсумкова репліки; учні, хоча й висловлюють власні думки, але не досить чітко обґрунтовують їх, при цьому припускаються помилок у доборі й вимові слів, побудові та інтонуванні реплік.
8	Учні самостійно складають діалог, додержуються правил поведінки у розмові, мовленнєвого етикету в діалозі, зокрема висловлюють схвальне ставлення до сказаного або ввічливо не погоджуються зі співрозмовником; виявляють вміння висловлювати і обґрунтовувати свою думку, формулювати доречне запитання і коротко, чітко відповідати на запитання; у діалозі є відхилення від теми, порушено логічний зв'язок між деякими репліками, відсутні вступна та підсумкова репліки; у доборі та вимові слів, побудові та інтонуванні реплік учні припускаються окремих помилок.
9	Учні самостійно складають діалог, чітко висловлюють свої думки, виявляють уміння сформулювати цікаве запитання, дати влучну, дотепну відповідь, виявляють уміння бути щедрим на позитивну оцінку і стриманим, коректним у разі незгоди з думкою співрозмовника; в діалозі є окремі відхилення від теми та недоліки у пов'язуванні реплік, відсутні вступна чи підсумкова репліки; є окремі недоліки у мовному та мовленнєвому оформленні реплік.
10	Учні складають діалог, самостійно обравши аспект запропонованої теми, досить чітко обґрунтовують обидві позиції, виявляють коректність у разі незгоди з думкою співрозмовника, готовність уважно і доброзичливо його вислухати, вміння коротко сформулювати свою думку, даючи змогу висловлюватися партнеру по діалогу; додержуються правил мовленнєвого етикету, в структурі діалогу, в його мовному та мовленнєвому оформленні є незначні відхилення від норм.
11	Учні складають діалог, самостійно обравши аспект запропонованої теми, пов'язують його з власним життєвим досвідом, зіставляють різні погляди на той самий предмет, глибоко, переконливо аргументують свою позицію, розуміючи при цьому можливість інших підходів до обговорюваної проблеми, і виявляють повагу до думки іншого, вміння коротко сформулювати думку, даючи можливість висловитися співрозмовнику; структура діалогу, його мовне та мовленнєве оформлення в цілому відповідають нормам.
12	Учні складають діалог, самостійно обравши аспект запропонованої теми, пов'язують його з власним життєвим досвідом, зіставляють різні погляди на той самий предмет; вміють дібрати цікаві, влучні, дотепні аргументи на захист своєї позиції, здатні змінити свою думку в разі переконливих аргументів колеги; додержуються правил поведінки та мовленнєвого етикету в розмові, вміють уважно і добро-

Бали	Характеристика складених учнями діалогів
	зичливо вислухати співрозмовника, коротко сформулювати свою думку, даючи можливість висловитися партнеру по діалогу; структура діалогу, його мовленнєве оформлення в цілому відповідають нормам.

Монологічне мовлення.

Усний/письмовий переказ, усний/письмовий твір

1. Перевіряються вміння:

- виявляти певний рівень обізнаності з теми висловлювання;
- будувати висловлювання певного обсягу, добираючи та впорядковуючи необхідний для реалізації задуму матеріал; відтворювати інформацію докладно, стисло, вибірково;
- викладати матеріал логічно, послідовно, враховуючи співвідношення основної та другорядної інформації; дотримуватися теми висловлювання;
- підпорядковувати виклад головній думці;
- враховувати ситуацію спілкування та адресата мовлення;
- виявляти своє ставлення до предмета висловлювання, розуміти можливість різних тлумачень тієї самої проблеми, оцінити аргументи на їх підтвердження, сформулювати своє бачення проблеми;
- використовувати мовні засоби відповідно до комунікативного завдання, дотримуючись норм літературної мови, вдало користуючись лексичним, граматичним багатством мови.

Письмові перекази і твори як перевірні види роботи по класах здійснюються за таблицею 5.

Таблиця 5

Клас	Переказ	Твір
5-й	+	–
6-й	+	–
7-й	+	+
8-й	+	+
9-й	+	+
10-й	+	+

Клас	Переказ	Твір
11-й	+	+
12-й	+	+

Перевірка вміння **усно** переказувати чи створювати текст здійснюється індивідуально: учитель пропонує певне завдання (переказати зміст матеріалу докладно, стисло, вибірково; самостійно створити висловлювання на відповідну тему) і дає учневі час на підготовку.

Перевірка вміння **письмово** переказувати чи створювати текст здійснюється фронтально: учням пропонується переказати прочитаний учителем (за традиційною методикою) текст чи інший матеріал для переказу або самостійно написати твір.

2. Матеріал для контрольного завдання.

А. Переказ

Матеріалом для переказу (усного/письмового) можуть бути: текст, що читається вчителем, або попередньо опрацьований текст; самостійно прочитаний матеріал із газети, журналу, епізод кінофільму чи телепередачі, розповідь іншої людини про певні події, народні звичаї тощо.

Якщо матеріал читається безпосередньо перед контрольною роботою, обсяг тексту (кількість слів) орієнтовно визначається за табл. 6.

Таблиця 6

Клас	Кількість слів
5-й	70–90
6-й	90–110
7-й	110–130
8-й	130–150
9-й	150–170
10-й	170–220
11-й	220–270
12-й	270–320

Обсяг тексту для стислого чи вибіркового переказу має бути у 1,5–2 рази більшим за обсяг тексту для докладного переказу.

Якщо для контрольної роботи використовуються інші джерела, то матеріал добирається так, щоб обсяг переказу міг бути у межах пропонуваніх для певного класу норм.

Б. Твір

Матеріалом для твору (усного/письмового) можуть бути: тема, сформульована на основі попередньо обговореної проблеми, життєвої ситуації, прочитаного та проаналізованого художнього твору, а також пропонувані для окремих учнів допоміжні матеріали.

3. Одиниця контролю – усні/письмові висловлювання учнів.

Час звучання усного переказу/твору – 2–4 хв.

Обсяг письмового переказу/твору (кількість сторінок), складеного учнем, орієнтовно визначається за таблицею 7.

Таблиця 7

Клас	Кількість сторінок
5-й	0,5–0,75
6-й	0,75–1,0
7-й	1,0–1,25
8-й	1,25–1,5
9-й	1,5–1,75
10-й	1,75–2,0
11-й	2,0–2,25
12-й	2,25–2,5

4. Оцінювання.

У монологічному висловлюванні передусім оцінюють його зміст.

За усне висловлювання (переказ, твір) ставлять одну оцінку – за зміст, враховуючи при цьому якість мовного оформлення, зокрема відповідність

орфоепічним, лексичним та граматичним нормам, правильність інтонування речень, стилістичну доречність використання мовних засобів. Це здійснюється орієнтовно, на основі досвіду вчителя, без підрахування помилок, зважаючи на технічні труднощі фіксації в усному мовленні помилок різних типів.

За письмове висловлювання ставлять також одну оцінку.

У 5–6 класах оцінюють лише зміст переказу чи твору, в 7–12 класах – зміст та мовне оформлення.

У тому разі, коли оцінюється і зміст, і мовне оформлення, оцінка є середнім показником набраних балів за зміст та мовне оформлення роботи. Наприклад, якщо учень за зміст письмової роботи одержав 12 балів, а за її мовне оформлення – 8, то підсумковою оцінкою за цей вид діяльності має бути 10 балів. Якщо загальна сума балів не ділиться без залишку, то підсумковим балом є ціле число, що є більшим із двох чисел. Наприклад, якщо за зміст письмової роботи виставлено 9 балів, а за мовне оформлення – 6, то підсумковим буде не 7,5 бала, а 8.

Якщо оцінка виставляється лише за зміст письмової роботи, то помилки в мовному оформленні виправляються, але не враховуються при виведенні підсумкового бала. Вчитель аналізує ці помилки і використовує їх під час проведення подальших тренувальних робіт.

Оцінювання усного/письмового переказу, а також усного/письмового твору відбувається за такими критеріями:

початковий рівень – 1, 2, 3 бали одержують учні, які, спираючись на значну кількість запропонованих учителем допоміжних матеріалів, будують лише окремі речення або переказують окремі фрагменти змісту, що не становлять зв'язного тексту; припускаються значної кількості помилок у мовному оформленні;

середній рівень – 4, 5, 6 балів одержують учні, які, спираючись на допоміжні матеріали, будують текст, який відзначається певною зв'язністю, але збідненим змістом, непропорційністю частин, недостатньо вправним слововживанням, наявністю помилок у мовному оформленні;

достатній рівень – 7, 8, 9 балів одержують учні, які без опори на допоміжні матеріали досить вправно будують текст, але припускаються окремих відхилень від теми, певних недоліків у структурі висловлювання, у співвідношенні основної та другорядної інформації; переказуючи, вони виявляють розуміння авторської позиції, але не коментують її; будуючи твір, висловлюють, але недостатньо аргументують свій погляд на предмет мовлення; припускаються окремих помилок у мовному оформленні;

високий рівень – 10, 11, 12 балів одержують учні, які вправно будують текст; висловлюють і аргументують свою думку; вміють зіставити різні погля-

ди на той самий предмет, оцінити аргументи на їх доведення, обрати один із них; окрім того, вміють пристосувати висловлювання до особливостей тієї чи іншої мовленнєвої ситуації, комунікативного завдання; припускаються окремих помилок у мовному оформленні.

Бали у межах кожного рівня диференціюються залежно від змістового наповнення усного/письмового висловлювання, комунікативної спрямованості, якості його мовного оформлення (див. табл. 8).

Таблиця 8

Бали	Характеристика написаних учнями творів
1	Учень, спираючись на значну кількість допоміжних матеріалів (слова, сполучення слів, малюнки, план тощо), буде лише окремі, не пов'язані між собою речення; лексика, синтаксичний лад потребують збагачення, є помилки у мовному оформленні (окрім того, оцінюючи усні висловлювання, враховують наявність відхилень від орфоепічних норм, правильність інтонування речень).
2	Учень, спираючись на значну кількість допоміжних матеріалів, буде лише окремі фрагменти висловлювання; словниковий запас, синтаксичний лад потребують збагачення, є помилки у мовному оформленні.
3	Учень, спираючись на значну кількість допоміжних матеріалів, буде висловлювання, яке не становить завершеного тексту, характеризується непослідовністю викладу, пропусками фрагментів, важливих для розуміння думки; лексичний запас, синтаксичний лад висловлювання потребують збагачення, трапляються помилки у мовному оформленні.
4	Учень, спираючись на деякі допоміжні матеріали, буде текст, але не розкриває тему (у разі переказу – значно збіднює зміст); порушує послідовність викладу, не розрізняє основну та другорядну інформацію; добір слів не завжди вдалий (у разі переказу – не використано авторську лексику, яка робить мову яскравою, точною); синтаксичний лад висловлювання потребує урізноманітнення, є помилки у мовному оформленні.
5	Учень, спираючись на деякий допоміжний матеріал, буде текст, неповно розкриваючи тему, не враховуючи співвідношення основної та другорядної інформації, в окремих випадках порушує послідовність викладу; добір слів не завжди вдалий (у разі переказу – не використано авторську лексику зі стилістичним забарвленням); висловлюванням властива одноманітність синтаксичних засобів, є помилки у мовному оформленні.

Бали	Характеристика написаних учнями творів
6	Учень, спираючись на допоміжні матеріали, будує досить послідовний текст, хоч і не завжди враховує співвідношення основної та другорядної інформації; добір слів не завжди вдалий; висловлюванням властива одноманітність синтаксичних засобів, є помилки у мовному оформленні.
7	Учень, не спираючись на допоміжні матеріали, створює достатньо новий текст (у разі переказу – з урахуванням виду переказу), проте в роботі є відхилення від теми, недоліки в структурі та доборі, співвідношенні основної та другорядної інформації, висловлює основну думку, але не аргументує її; вдало добирає лексичні засоби (у разі переказу – використовує авторські засоби виразності, образності мовлення), але не завжди стилістично доречно використовує синтаксичні, припускається помилок у мовному оформленні.
8	Учень самостійно будує достатньо повний (у разі переказу – з урахуванням виду переказу) текст, додержується вимог до структури висловлювання, але в роботі є відхилення від теми та недоліки у співвідношенні основної та другорядної інформації; висловлює головну думку і певним чином аргументує її; вдало добирає лексичні засоби і у разі переказу – використовує авторські засоби образності мовлення), але не завжди стилістично доречно використовує синтаксичні засоби; припускається помилок у мовному оформленні.
9	Учень самостійно будує послідовний повний текст (у разі переказу – з урахуванням виду переказу); розкриває тему, додержується вимог до структури висловлювання, але недостатньо враховує співвідношення основної та другорядної інформації; висловлює головну думку (у разі переказу – авторську позицію) і переконливо аргументує її; вдало добирає лексичні засоби (у разі переказу – використовує авторські засоби виразності, образності мовлення), але не завжди стилістично доречно використовує синтаксичні засоби; припускається окремих помилок у мовному оформленні.
10	Учень самостійно будує послідовний, повний (у разі переказу – з урахуванням виду переказу) текст, враховує комунікативне завдання, висловлює власну думку, зіставляє її з іншим поглядом на той самий предмет (у разі переказу – свою позицію з авторською), певним чином аргументує різні точки зору; робота відзначається комунікативною спрямованістю і стилістичною єдністю, багатством і стилістичною виправданістю словника, різноманітністю і доречним використанням синтаксичних засобів; робота має окремі недоліки в мовному оформленні.
11	Учень самостійно будує послідовний, повний (у разі переказу – з урахуванням виду переказу) текст, враховує комунікативне завдання,

Бали	Характеристика написаних учнями творів
	висловлює власну думку, зіставляє її з думками своїх однокласників (у разі переказу – враховує авторську позицію), вміє пов'язати предмет, що обговорюється, з власним життєвим досвідом, добирає переконливі докази для обґрунтування тієї чи іншої позиції з огляду на необхідність розв'язувати певні життєві проблеми; робота відзначається комунікативною спрямованістю і стилістичною єдністю, багатством і стилістичною виправданістю словника, різноманітністю і доречним використанням синтаксичних засобів; є незначна кількість помилок у мовному оформленні.
12	Учень самостійно створює яскраве, оригінальне за думкою висловлювання відповідно до мовленнєвої ситуації та адресата мовлення, аналізує різні погляди на той самий предмет, добирає переконливі аргументи на користь тієї чи іншої позиції, усвідомлює можливості використати ту чи іншу інформацію для вирішення певних життєвих проблем; робота відзначається комунікативною спрямованістю і стилістичною єдністю; багатством і доречним, стилістично виправданим використанням словника та синтаксичних засобів; робота майже позбавлена недоліків у мовному оформленні.

При оцінюванні грамотності письмових переказів та творів ураховуються:

- помилки, що порушують лексичні та граматичні (морфологічні й синтаксичні) норми;
- помилки, що порушують стилістичну єдність тексту;
- орфографічні та пунктуаційні помилки.

Критерії оцінювання грамотності творчих письмових робіт представлені у табл. 9.

Таблиця 9

Бали	Кількість помилок	
	орфографічних, пунктуаційних	лексичних, морфологічних, синтаксичних, стилістичних
1	19–20 і більше	
2	17–18	10–11
3	15–16	
4	13–14	
5	11–12	8–9

Бали	Кількість помилок	
	орфографічних, пунктуаційних	лексичних, морфологічних, синтаксичних, стилістичних
6	9–10	
7	7–8	
8	5–6	6–7
9	3–4	
10	1 + 1 (негруба) – 2	4
11	1	3
12	1 (негруба)	2

Результати перевірки в учнівській роботі можуть бути позначені так: 9/6, де спочатку вказано кількість орфографічних та пунктуаційних помилок – 9 (наприклад, п'ять орфографічних і чотири пунктуаційні), що відповідає балові 7; далі вказується кількість лексичних, граматичних та стилістичних помилок – 6 (наприклад, дві лексичні, дві морфологічні, одна синтаксична, одна стилістична), що відповідає балам 7, 8, 9.

Загальну оцінку за мовне оформлення виводять так: до бала за орфографію та пунктуацію (у нашому прикладі – 7) додають вищий із трьох балів, яких заслуговує робота з такою кількістю лексичних, граматичних та стилістичних помилок (у нашому прикладі – 8).

Разом: $7 + 8 = 15$.

Ділимо суму на 2 (відповідно до двох категорій помилок) і одержуємо бал за мовне оформлення (у нашому прикладі – 7). У тому разі, коли число не ділиться на 2 без залишку, беремо менше з двох чисел. Наприклад: поділивши 15 на 2, ставимо бал 7.

В окремих випадках може бути таке, що в учнівській роботі є велика кількість орфографічних та пунктуаційних помилок, але майже немає лексичних, граматичних та стилістичних. У такому разі загальна (висока) оцінка за грамотність знижується на два бали. Наприклад, якщо в роботі є 18 орфографічних та пунктуаційних, одна лексична чи граматична, одна стилістична помилки, то загальна оцінка буде 7, але ми знижуємо її до 5 балів.

Якщо ж у роботі майже немає орфографічних та пунктуаційних помилок, але дуже багато помилок інших видів, то загальна (низька) оцінка за грамотність підвищується на два бали. Наприклад, якщо в роботі немає орфографічних та пунктуаційних помилок, але є вісім лексичних чи граматичних, чотири стилістичні помилки, то загальна оцінка буде 6, але ми підвищуємо її до 8.

III. ЧИТАННЯ

Читання вголос

Контрольна перевірка читання вголос здійснюється у 5–9 класах.

1. Перевіряється вміння читати із достатньою швидкістю, плавно, з гарною дикцією, відповідно до орфоепічних та інтонаційних норм, пристосовуючи темп, тембр, гучність читання до змісту, стилю тексту, авторського задуму й особливостей тих, хто слухає (ступінь підготовки, зацікавленість даною темою тощо).

Перевірка вміння читати вголос здійснюється індивідуально: вчитель дає учневі текст, опрацьований на попередніх уроках, деякий час на підготовку і пропонує прочитати цей текст перед класом.

2. Матеріал для контрольного завдання: знайомий учневі текст, дібраний відповідно до вимог програми для кожного класу; текст добирається так, щоб час його озвучення окремим учнем з нормативною швидкістю дорівнював 1–2 хв. (для читання слід пропонувати невеликі тексти, відносно завершені уривки творів або порівняно великий текст, розділений на частини, які читаються кількома учнями послідовно).

3. Одиниця контролю – озвучений учнем текст. Швидкість читання у звичайному для усного мовлення темпі: 70–100 слів за 1 хв.

4. Оцінювання.

Читання вголос оцінюється за такими критеріями:

початковий рівень – 1, 2, 3 бали одержують учні, які читають зі швидкістю, нижчою за норму, не зовсім правильно членують текст на речення, інтонаційно не пов'язують між собою слова в реченні, припускаються значної кількості помилок у читанні слів (пропуск, перестановка, заміна звуків та складів); порушують вимоги до вимови слів (дикція, орфоепічні норми), інтонування речень;

середній рівень – 4, 5, 6 балів одержують учні, які читають, інтонаційно пов'язуючи слова в реченні між собою, поділяючи текст на речення, але допускають помилки в інтонуванні кінця речення та в інтонуванні речень певної синтаксичної будови; читання не досить плавне, його швидкість не відповідає нормам; є орфоепічні помилки, недоліки в дикції;

достатній рівень – 7, 8, 9 балів одержують учні, які читають плавно, зі швидкістю, що відповідає нормам; належним чином інтонують речення різної синтаксичної будови; логічно правильно поділяють речення на смислові відрізки, але недостатньо вправно передають авторський задум, стильові особливості тексту; не пристосовують читання до комунікативного завдання; припускаються орфоепічних помилок, недоліків дикції;

високий рівень – 10, 11, 12 балів одержують учні, які читають плавно, зі швидкістю, що відповідає нормам; належним чином інтонують речення різної синтаксичної будови, логічно правильно поділяють речення на смислові відрізки; добре відтворюють авторський задум, стильові особливості тексту, пристосовують читання до певного комунікативного завдання; читають орфоепічно правильно, з гарною дикцією.

Бали у межах кожного рівня диференціюються залежно від кількісних та якісних показників читання вголос (див. табл. 10).

Таблиця 10

Бали	Характеристика якісних показників читання вголос
1	Учень читає, не зв'язуючи слова між собою інтонаційно, не відділяючи одне речення від іншого, припускається значної кількості помилок на заміну, перестановку, пропуск (складів, слів); вимовляє у багатьох випадках слова відповідно до їх написання, а не до норм вимови; швидкість читання значно нижча від норми.
2	Учень читає, відриваючи окремі слова одне від одного, не завжди відділяє одне речення від іншого; припускається помилок на заміну, перестановку, пропуск (складів, слів); вимовляє у багатьох випадках слова відповідно до їх написання, а не до норми вимови; швидкість читання нижча від норми.
3	Учень читає, роблячи окремі помилки у поділі тексту на речення, у деяких випадках розриваючи інтонаційний зв'язок між словами, припускається окремих помилок на заміну, перестановку, пропуск (складів, слів); вимовляє в окремих випадках слова відповідно до їх написання, а не до норм вимови; швидкість читання нижча від норми.
4	Учень читає, поділяючи текст на речення, але припускається значної кількості помилок в інтонуванні речень, різних за метою висловлювання, та неправильно інтонує речення певної синтаксичної будови (за програмою відповідного класу); робить помилки у поділі речень на смислові частини, неправильно ставить логічний наголос; припускається орфоепічних помилок, читання не досить плавне; швидкість читання нижча від норми.
5	Учень читає, в основному правильно інтонує кінець речення, але припускається помилок у поділі речень на смислові частини, логічно наголошуванні слів, а також в інтонуванні речень певної синтаксичної будови (за програмою відповідного класу); припускається орфоепічних помилок; читання не досить плавне; швидкість читання нижча від норми.
6	Учень читає, правильно інтонує кінець речення, логічно наголошуючи слова, але робить окремі помилки у поділі речень на смислові частини та в інтонуванні речень певної синтаксичної будови (за програмою відповідного класу); припускається орфоепічних помилок; читання не досить плавне; швидкість нижча від норми.
7	Учень читає в цілому плавно, правильно інтонує речення певної синтаксичної будови (за програмою відповідного класу), роблячи логічні наголоси, поділ речення на смислові відрізки в цілому логічно правильний, але цей поділ не пристосований до особливостей

Бали	Характеристика якісних показників читання вголос
	слухацької аудиторії; емоційне забарвлення тексту в читанні відсутнє; швидкість читання – у межах норми, є орфоепічні та інтонаційні помилки.
8	Учень читає плавно, досить правильно інтонуючи речення певних синтаксичних структур, роблячи логічні наголоси, поділ речення на смислові відрізки логічно правильний, але не завжди пристосований до особливостей слухацької аудиторії; темп, тембр, гучність читання не пов'язані з певним комунікативним завданням, емоційне забарвлення тексту наявне, але воно не виявляє авторського задуму, швидкість читання – у межах норми; є орфоепічні та інтонаційні помилки.
9	Учень читає плавно, правильно інтонуючи різні синтаксичні будови; поділ речення на смислові відрізки та логічне наголошування слів правильні, але в окремих випадках не обумовлені особливостями аудиторії слухачів та певною ситуацією спілкування; темп, тембр, гучність читання не пов'язані з відповідним комунікативним завданням; емоційне забарвлення недостатньо виявляє авторський задум; швидкість читання у межах норми; є орфоепічні та інтонаційні помилки.
10	Учень читає вправно, з гарною дикцією; інтонація (поділ речень на смислові частини, логічне наголошування слів, мелодика речень різної синтаксичної будови), емоційне забарвлення, тембр, темп, гучність читання відтворюють авторський задум, стильові характеристики тексту, але в читанні недостатньо враховано комунікативне завдання, особливості слухацької аудиторії; є окремі орфоепічні та інтонаційні помилки.
11	Учень читає виразно, з гарною дикцією; інтонація (поділ речень на смислові відрізки, логічне наголошування слів, мелодика речень різної синтаксичної будови), емоційне забарвлення, гучність читання відтворюють авторський задум, стильові характеристики тексту, але в читанні недостатньо враховано комунікативне завдання, особливості слухацької аудиторії; є незначні орфоепічні та інтонаційні помилки.
12	Учень читає виразно, з гарною дикцією; інтонація (поділ речень на смислові відрізки, логічне наголошування слів, мелодика речень різної синтаксичної будови), емоційне забарвлення, гучність читання відтворюють авторський задум, стильові характеристики тексту, учень вміє узгоджувати характеристики свого читання з певним комунікативним завданням, визначеним вчителем; є незначні орфоепічні огріхи.

Читання мовчки

1. Перевіряється вміння читати незнайомий текст із належною швидкістю і розуміти після одного прочитування:

- фактичний зміст;
- причинно-наслідкові зв'язки;
- основну думку;
- виражально-зображальні засоби прочитаного твору.

Перевірка вміння читати мовчки здійснюється фронтально: учні читають незнайомий текст від початку до кінця (при цьому з метою визначення швидкості фіксується час, витрачений учнями на читання). Потім учитель пропонує серію запитань. Школярі повинні вислухати кожне запитання, варіанти відповідей на нього, вибрати один із них і записати лише його номер поряд із номером запитання.

Кількість запитань та варіантів відповідей до них визначається за таблицею 11.

Таблиця 11

Класи	Кількість запитань та варіантів відповідей
5–6-й	6 запитань із трьома варіантами відповідей
7–9-й	12 запитань із трьома варіантами відповідей
10–12-й	12 запитань із чотирма варіантами відповідей

Запитання повинні стосуватися фактичного змісту тексту, його основної думки, окремих мовних особливостей (переносне значення слова, виражальні засоби тощо).

2. Матеріал для контрольного завдання: незнайомі учням тексти різних стилів, типів мовлення, жанрів, що включають монологічне та діалогічне мовлення (відповідно до вимог програми для кожного класу).

Для контрольної перевірки читання мовчки пропонуються: в 5–6 класах – тексти, що належать до художнього стилю; в 7–9 класах – тексти, що належать не тільки до художнього, а й до інших стилів.

Текст добирається так, щоб учні, які мають порівняно високу швидкість читання, витрачали на нього не менше 1–2 хв. часу і були достатньо завантажені роботою.

Обсяг текстів (кількість слів) для контрольного завдання орієнтовно визначається за табл. 12.

Таблиця 12

Клас	Обсяг текстів, що належать до	
	художнього стилю	інших стилів
5-й	300–360	–
6-й	360–420	–
7-й	420–480	300–360
8-й	480–540	360–420
9-й	540–600	420–480
10-й	600–650	480–540
11-й	650–700	540–600
12-й	–	–

3. Одиниця контролю: відповіді учнів на запитання тестового характеру, складені за текстом, та швидкість читання.

4. Оцінювання. Оцінювання читання мовчки здійснюється за двома критеріями: розуміння прочитаного та швидкість читання.

Розуміння прочитаного виявляється за допомогою тестової перевірки: правильний вибір відповіді на кожне із 12 запитань оцінюється 1 балом (наприклад, вибір правильних відповідей на 12 запитань дає 12 балів).

Швидкість читання мовчки (слів за 1 хв.) по класах оцінюється з урахуванням орієнтовних норм, визначених у табл. 13.

Таблиця 13

Класи	Обсяг текстів
5-й	90–180
6-й	100–200

Класи	Обсяг текстів
7-й	110–220
8-й	120–240
9-й	130–260
10-й	140–280
11-й	150–300
12-й	160–320

Швидкість читання при виведенні бала за цей вид мовленнєвої діяльності враховується таким чином:

7–12 балів може одержати лише учень, швидкість читання в якого не нижча, ніж мінімальний показник у нормативах для відповідного класу.

Той, хто не виконує зазначених норм швидкості читання мовчки, одержує на 2 бали менше. Наприклад: за вибір 10 правильних відповідей учень 7-го класу повинен одержати 10 балів; але якщо він читає зі швидкістю, меншою ніж 110 слів за 1 хв., то йому виставляється не 10, а 8 балів.

У цілому оцінювання здійснюється, виходячи з того, що за цей вид мовленнєвої діяльності учень може одержати від 1 бала (за сумлінну роботу, яка ще не дала задовільного результату) до 12 балів (за правильні відповіді на запитання тестового характеру та належну швидкість читання). Якщо учень із певних причин не виконав роботу, він має пройти додаткову перевірку, щоб одержати відповідний бал.

IV. ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ ТА ВМІНЬ З МОВИ

Оцінювання знань та вмінь з мови здійснюється тематично. Зміст контролю визначається згідно з функціональним підходом до шкільного мовного курсу.

1. Перевіряється матеріал, необхідний насамперед для правильного використання мовних одиниць.

Перевіряють такі знання та вміння з мови:

- розпізнавати вивчені мовні явища;
- групувати, класифікувати;
- сполучати слова, доповнювати, трансформувати речення, добираючи при цьому належну форму слова, потрібну лексему, відповідні засоби

зв'язку між частинами речення, між реченнями у групі пов'язаних між собою речень тощо;

- виявляти розуміння значення мовних одиниць та особливостей їх використання в мовленні.

Перевірка здійснюється фронтально у письмовій формі із застосуванням завдань тестового характеру.

2. Для контрольної перевірки використовують завдання тестового характеру, складені на матеріалі слова, сполучення слів, речення, груп пов'язаних між собою речень.

Рекомендується пропонувати учням 6 завдань, складність яких збільшується від класу до класу.

Орієнтовно два з них мають стосуватися розпізнавання мовних одиниць, а чотири – їх побудови, реконструювання, використання.

До кожного завдання учням пропонується дібрати власні приклади.

Обсяг завдань визначається так, щоб контрольна перевірка за певною темою тривала 15–20 хв. (з огляду на можливості виконання завдання учнем середнього рівня підготовки).

3. Одиниця контролю – вибрані учнями правильні варіанти виконання завдань тестового характеру та самостійно дібрані приклади.

4. Оцінювання результатів контрольної роботи здійснюється таким чином: за правильне виконання кожного із 6 запропонованих завдань учень одержує по 1 балу. 1 бал за кожне завдання учневі додається в разі самостійного добору прикладів.

Оцінювання здійснюється так, щоб за зазначену вище роботу учень міг одержати від 1 бала (за сумлінну роботу, яка не дала задовільного результату) до 12 балів (за бездоганно виконану роботу). Якщо учень з певних причин не виконав роботу, він має пройти додаткову перевірку, щоб одержати відповідний бал.

V. ОЦІНЮВАННЯ ОРФОГРАФІЧНИХ І ПУНКТУАЦІЙНИХ УМІНЬ УЧНІВ

Основною формою перевірки орфографічної та пунктуаційної грамотності є списування, зорово-слуховий і слуховий диктанти.

В 5–6 класах використовують в 1-му семестрі контрольне списування, в 2-му – зорово-слуховий диктант; у 7–9 класах використовують в 1-му семестрі зорово-слуховий диктант, в 2-му – слуховий диктант.

1. Перевіряються вміння правильно писати слова на вивчені орфографічні правила та словникові слова, визначені для запам'ятовування; ставити розділові знаки відповідно до опрацьованих правил пунктуації; належно оформляти роботу.

Перевірка здійснюється фронтально за традиційною методикою.

2. Матеріал для контрольного завдання.

Для контрольного диктанту (списування) використовується текст, доступний для учнів певного класу.

У табл. 14 подається обсяг письмових робіт з правопису – списування, зорово-слухового та слухового диктантів (кількість слів у тексті).

Таблиця 14

Клас	Списування	Зорово-слуховий диктант	Слуховий диктант
5-й	55–65	50–60	60–70
6-й	65–75	60–70	70–80
7-й	–	70–80	80–90
8-й	–	80–90	90–100
9-й	–	90–100	100–110
10-й	–	–	110–120
11-й	–	–	120–130
12-й	–	–	130–140

Примітка. Під час визначення кількості слів у диктанті (тексті для списування) враховуються як самостійні, так і службові слова.

Для контрольних диктантів використовуються тексти, в яких кожне з опрацьованих протягом семестру правил орфографії та/чи пунктуації, були представлені 3–5 прикладами. Однак для списування добирають тексти, не обмежуючись вивченими правилами орфографії та пунктуації.

3. Одиниця контролю: текст, записаний учнем під диктовку.

4. Оцінювання.

Диктант оцінюється однією оцінкою на основі таких критеріїв:

- орфографічні та пунктуаційні помилки оцінюються однаково;

- помилка в одному й тому ж слові, яке повторюється в диктанті кілька разів, вважається однією помилкою; помилки на одне правило, але в різних словах, вважаються різними помилками;
- розрізняють грубі й негрубі помилки (перелік негрубих помилок визначається програмою з відповідної мови);
- п'ять виправлень (неправильне написання на правильне) прирівнюються до однієї помилки;
- орфографічні та пунктуаційні помилки на невивчені правила виправляються, але не враховуються.

Списування оцінюється на тих самих підставах, але однаково враховуються помилки на вивчені й невивчені правила (табл. 15).

Таблиця 15. Нормативи оцінювання

Бали	Кількість помилок
1	19–20 і більше
2	17–18 і більше
3	15–16
4	13–14
5	11–12
6	9–10
7	7–8
8	5–6
9	3–4
10	1 + 1 (негруба) – 2
11	1
12	1 (негруба)

Нормативи для 1–9 балів передбачають певну можливість ураховувати поступ кожного учня в навчанні правопису, охайність оформлення роботи тощо (наприклад, 5 балів ставиться за 11–12 помилок). Для найвищих балів такого варіювання не передбачено.

Виведення підсумкового (семестрового) бала

Підсумковий (семестровий) бал виставляється наприкінці кожного семестру (півріччя). Він узагальнено відображає підготовку учня з відповідної мови.

Підсумковий бал є результатом оцінювання досягнень учня в таких аспектах:

- слухання-розуміння (аудіювання);
- говоріння (діалогічне мовлення; монологічне мовлення: усний переказ, усний твір);
- читання (вголос та мовчки);
- письмо (списування, диктант, письмовий переказ, письмовий твір);
- відомості про мову, мовні вміння;
- ведення зошитів.

Контрольна перевірка здійснюється фронтально та індивідуально.

Фронтально оцінюються: аудіювання, читання мовчки, диктант, письмовий переказ та письмовий твір, мовні знання та вміння.

Індивідуально оцінюються: говоріння (діалог, усний переказ, усний твір) та читання вголос.

Оцінювання говоріння здійснюється індивідуально шляхом поступового накопичення оцінок: кожний учень за семестр має одержати мінімум одну оцінку за виконання завдань на побудову діалогу, усного переказу та усного твору.

Читання вголос оцінюється також індивідуально, оцінки накопичуються протягом семестру.

За умови, коли вчитель має можливість здійснити додаткову перевірку того чи іншого виду навчальної діяльності (наприклад, провести перевірку аудіювання не один раз, а двічі на семестр, перевірку читання вголос в окремих учнів не один раз, а двічі), то для виведення підсумкової оцінки береться кращий показник за відповідний вид роботи.

Ведення зошитів оцінюється 12 балами один раз на семестр. При перевірці зошитів ураховується наявність різних видів робіт, грамотність, охайність, вміння правильно оформити роботу.

Протягом семестру учня: треба оцінити за визначеними показниками (див. табл. 16), для кожного з яких у класному журналі відводиться окрема колонка: «мовна тема» (кількість колонок, що залежить від кількості тематичних блоків), «диктант» («списування»), «аудіювання», «діалог»* «усний переказ»* та/чи «усний твір»* «письмовий переказ» та/чи «письмовий твір», «читання вголос»* , «читання мовчки», «зошити»¹.

¹ Позначені зірочкою перевірні роботи у навчанні мов етнічних меншин, зважаючи на меншу кількість годин, здійснюється не раз на семестр, а раз на рік.

Таблиця 16

Параметри перевірки	Клас		5-й		6-й		7-й		8-й		9-й		10-й		11-й		12-й	
	Семестр		I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II	I	II
Знання з мови та мовні вміння	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1
Аудіювання	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Говоріння: діалог	-	1*	-	1*	-	1*	-	1*	-	1*	-	1*	-	1*	-	1*	-	1*
усний переказ	-	1*	-	1*	-	1*	-	1*	-	1*	-	-	-	-	-	-	-	-
усний твір	-	1*	-	1*	-	1*	-	1*	-	1*	-	1*	-	1*	-	1*	-	1*
Читання: вголос	-	1*	-	1*	-	1*	-	1*	-	1*	-	1*	-	1*	-	1*	-	1*
мовчки	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Письмо: списування	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
зорово-слуховий диктант	-	1	-	1	1	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-
слуховий диктант	-	-	-	-	-	1	-	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
письмовий переказ	-	1	-	1	-	1	-	1	-	1	-	1	-	1	-	1	-	1
письмовий твір	-	-	-	-	-	1	-	1	-	1	-	1	-	1	-	1	-	1
ведення зошитів	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Загальна кількість показників, на основі яких виводиться загальний бал																		
	6	11	6	11	6	12	6	12	6	12	5	10	5	10	5	10	5	10

*Види діяльності, перевірка яких здійснюється протягом року індивідуально; для них окремі уроки не відводяться.

Класифікація мовних помилок*

Види помилок	Характер помилок
Змістові (З)	<p>I. Інформаційно-тематичні</p> <ul style="list-style-type: none"> • невідповідність твору вибраній чи заданій темі; невідповідність змісту переказу первинного тексту; • наявність зайвої (другорядної) інформації, не пов'язаної з темою чи основною думкою переказу або твору; • брак важливої інформації (або її частини), необхідної для розкриття теми та основної думки; • невдалі узагальнення, висновки; • неправильно описані події, вчинки персонажів, явища, факти, які не відповідають дійсності; • перекручення первинного тексту переказу; • невідповідність комунікативному завданню – не враховано мовленнєвої ситуації, адресата мовлення та мети спілкування; • відсутність доказовості думки, самостійних суджень, чіткої особистісної позиції <p>II. Помилки, що порушують структуру тексту:</p> <ul style="list-style-type: none"> • непропорційність частин тексту (вступу, основної частини, висновку) або відсутність якоїсь із них; • невідповідність тексту планові висловлювання (не розкрито мікротеми, порушено порядок їхнього викладу); • брак смислового зв'язку між частинами тексту та всередині мікротем (непослідовність викладу думок)
Лексичні (Л)	<p>I. Помилки, пов'язані з порушенням лексичної та фразеологічної норми:</p> <ul style="list-style-type: none"> • вживання слова у невластивому йому значенні: „обдати гарячим кропом” (замість <i>окропом</i>), „спуститися по екскаватору” (<i>ескалатором</i>); „я рахую, що так треба зробити” (<i>вважаю</i>); „здоровий м'яч” (<i>великий</i>), „довга дівчина” (<i>висока</i>), „добра страва” (<i>смачна</i>), „батько працює залізником” (<i>на залізниці, залізничником</i>); • порушення лексичної сполучуваності слів: „сильна дружба” (<i>міцна</i>), „малий шелест листя” (<i>тихий</i>), „зробити героїчний вчинок” (<i>здійснити</i>), „дешеві ціни” (<i>низькі</i>), „коричневі очі” (<i>карі</i>); • неточне вживання фразеологізмів: „забити руку” (<i>набити руку</i>), „жити іншим розумом” (<i>жити чужим розумом</i>), „стати за спиною” (<i>жити за спиною</i>);

* Див. журн. „Дивослово”. – 2003. – № 8. – С. 41.

Види помилок	Характер помилок
	<p>II. Помилки як наслідок бідного словникового запасу, недосконалості стилю мовлення:</p> <ul style="list-style-type: none"> • вживання зайвого слова (плеоназм): „стара людина похилого віку”, „розумний інтелектуал”; „пернаті птахи”, „обурюватися гнівно”; • вживання в одному словосполученні або реченні спільно-кореневих слів (тавтологія): „святкове свято”, „в образі відображено”, „учитель учить”, „заробити заробіток”; • дослівний переклад російських слів і словосполучень, так звані кальки, та вживання русизмів: „приймати участь” (<i>брати участь</i>), „лічити хвороби” (<i>лікувати</i>), „ти мені мішаєш” (<i>заважаєш</i>), „кранівщик” (<i>кранівник</i>), „минуло дві неділі” (<i>два тижні</i>); • невиправданий повтор одного й того самого слова (словосполучення) в одному чи в сусідніх реченнях.
<p>Граматичні (Г) (морфологічні і синтаксичні)</p>	<p>I. Помилки, які виникають унаслідок порушення граматичних норм:</p> <ul style="list-style-type: none"> • неправильне утворення слова (словотвірні помилки): „стогнати хижака” (<i>відігнати</i>), „сумлінний, працюючий робітник” (<i>працьовитий</i>), „благородність” (<i>благородство</i>), „торфівний” (<i>торф’яний, торфовий</i>), „задовольнити” (<i>задовольнити</i>); • помилкове утворення форм слова (порушення морфологічних норм): „немає місців” (<i>місць</i>), „по селам” (<i>по селах</i>), „стара собака” (<i>старий собака</i>), „самий високий” (<i>найвищий</i>), „біля його” (<i>нього</i>), „біжуть” (<i>біжать</i>), „посадю” (<i>посаджу</i>); • неправильна побудова словосполучень та речень (порушення синтаксичних норм): „навчання українській мові” (<i>української мови</i>), „за власною волею” (<i>з власної волі</i>), „до мого великого подиву” (<i>на мій великий подив</i>), „автобус по замовленню” (<i>на замовлення</i>), „вхід по перепусткам” (<i>за перепустками</i>), „Василь швидко зробив уроки і побіг у футбол”, „До будівельного майданчика під’їхала навантажена машина піском”, „Марина сказала Надії, що я теж побувала в Карпатах”, „Ця книга вчить чесності, добру, любити та поважати друзів”. <p>II. Вживання однотипних конструкцій.</p>

Види помилок	Характер помилок
Стилістичні (С)	<p>Помилки, які свідчать про брак єдності стилю – власне стилістичні</p> <ul style="list-style-type: none"> • вживання слів і висловів іншого стилю; • невдале використання експресивної лексики й емоційно забарвлених художніх засобів; • невмотивоване застосування діалектних і просторічних слів та виразів; • змішування лексики різних історичних епох.
Орфографічні (І)	Слова, в яких порушена орфографічна норма.
Пунктуаційні (V)	Порушення пунктуаційних норм.

ЗМІСТ

Пояснителна записка	3
5 клас.....	9
6 клас.....	18
7 клас.....	24
8 клас.....	30
9 клас.....	36
10–12 клас.....	42
Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти.....	47

Навчально-практичне видання
Міністерство освіти і науки України

РОМАНОВА Лідія Яківна
МАТЕВ Матей Апостолов

Болгарська мова

5–12 класи

Програма
для загальноосвітніх навчальних закладів
з українською мовою навчання

Затверджено Міністерством освіти і науки України

Відповідальна за випуск ***Ж. О. Кошкіна***

**Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено**

Коректор ***Я. В. Артемова***
Комп'ютерна верстка ***С. В. Бордіяна***
Художнє оформлення обкладинки ***Р. Л. Рязанової***

Підписано до друку 30.04.2005. Формат 60×84/16.
Папір газетний. Гарнітура Шкільна. Друк офсетний. Умов. друк. арк. 4,7. Обл.-вид. арк. 4,5.
Тираж 300 прим. Вид. № 23. Зам. № 275.

Видавничий дім „Букрек“, 58000 м. Чернівці, вул. Радищева, 10.
Тел. (03722)2-69-56, факс (0372)55-29-43. E-Mail: bukrek@ukr.net
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавничої справи ЧЦ № 1 від 10.07.2000 р.